

บทที่ ๕

ผลกระทบของความสัมพันธ์ทางทหารกับจีนที่มีต่อประเทศไทย

กองทัพจีนที่เข้ามายู่ในประเทศไทยตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ จนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ รวมระยะเวลา ๓ ปีเศษนั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเทศไทยในด้านการเมือง ด้านการทหาร ด้านเศรษฐกิจ และทางด้านวัฒนธรรม กล่าวคือกองทัพจีนในประเทศไทยได้กลายเป็นปัญหาสำคัญยิ่งที่สนับสนุนให้เกิดความขัดแย้งภายในคณะรัฐบาลไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวก "คณะราษฎร" หรือคณะปฏิวัติผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ที่มีรากฐานของความขัดแย้งภายในอยู่แล้วนั้นให้ขยายขอบเขตกว้างขวางยิ่งขึ้น จนกลายเป็นปัญหาการเมืองที่แก้ไขได้ยากมาจนถึงยุคปัจจุบัน^๑ ซึ่งจะแยกประเด็นพิจารณาได้ดังนี้

ก. ผลกระทบทางการเมืองและทางการทหาร

กองทัพจีนที่เดินทัพเข้าสู่กรุงเทพฯ จำนวนประมาณ ๕๐,๐๐๐ คน เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้เข้ายึดสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมคือ สนามบิน สถานีรถไฟ ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ที่ทำการโทรศัพท์ สถานีวิทยุกระจายเสียง

^๑ โปรตคู วีนดา บโนทีโมกซ์, "ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร"

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐)

อาคารสถานที่ของทางราชการ มหาวิทยาลัย และโรงเรียน เพื่อใช้เป็นที่พักกองทหาร
 ของญี่ปุ่นและเป็นที่พักอาศัยของทหารญี่ปุ่นด้วย ส่วนในทางจังหวัดทหารญี่ปุ่นก็เข้าตั้ง
 ฐานทัพตามเมืองใหญ่ ๆ เช่น ลำปาง กาญจนบุรี และสงขลา ฯลฯ แมว่ากองทหาร
 ญี่ปุ่นจะไม่ทำการปลุกอาวุธกองทหารไทยก็ตามแต่ก็มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของญี่ปุ่นทำหน้าที่
 เป็น "ที่ปรึกษา" ของรัฐบาลไทยก็มีอิทธิพลเหนือรัฐบาลไทยนั่นเอง เมื่อรัฐบาลไทย
 ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านดินแดนประเทศไทยได้นั้น ประเทศไทยกระทบกระเทือน
 จากภัยสงครามน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มลายู สิงคโปร์
 และพม่า ในด้านวัตถุและด้านจิตใจ กล่าวคือประเทศเพื่อนบ้านของไทยจึงกล่าวได้ทำ
 การต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นอย่างรุนแรง ดังนั้นกองทหารญี่ปุ่นจึงทำการโจมตียึดภูเก็ตและเข้า
 ยึดครองดินแดนเหล่านี้ถือเป็นประเทศภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่น

การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้ดำเนินนโยบายละทิ้งความ
 เป็นกลางและเข้าร่วมทำสัญญาเป็นพันธมิตรทางทหารกับญี่ปุ่นนั้น ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อ
 ให้เกิดความขัดแย้งภายในคณะรัฐบาล กล่าวคือ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการ
 กระทรวงการคลัง และนายจิโรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
 มีความคิดเห็นขัดแย้งกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีพิจารณาข้อเสนอ

๑ สล. สำนักนายกฯ. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งพิเศษ วันที่

๔ ธันวาคม ๒๔๘๔

๒

ที่ปรึกษาทางทหารของญี่ปุ่นในคณะรัฐบาลไทยคือ คณะทูตทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยและคณะเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นใน "กรมประสานงานพันธมิตร"

ของญี่ปุ่นเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ ก็จะเห็นได้จากความคิดเห็นของ นายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ว่า "เมื่อเราหยุดยิงและวินิจฉัยไปในทาง ที่เราจะไม่รบแล้ว ผลที่ตกลงนั้นจะต้อง เป็นว่า เราไม่ไปรบกับอีกฝ่ายหนึ่ง..."

อย่างไรก็ดีแม้ว่านายปรีดี พนมยงค์ จะไม่เห็นด้วยกับการร่วมมือกับญี่ปุ่น แต่ ก็มีใ้คิดคำนึงถึงของคณะรัฐมนตรีในการยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยแต่อย่างใด จนกระทั่งมีการประชุมคณะรัฐมนตรีอีกเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ นายปรีดี พนมยงค์ ได้เสนอความคิดเห็นว่า "ที่แรกเราไม่รบ ทีหลังเราเข้ารบ เรากลับไปกลับ มง ผมคิดว่าจะเสียก็ทั้งขึ้นและลง เพราะฉะนั้นมีทางใจบ้างที่จะให้ญี่ปุ่นปฏิบัติตาม สัญญาที่ไว้ตกลงไปแล้ว เมื่อไม่ปฏิบัติตาม เขาเองก็จะต้องเป็นฝ่ายที่ผิด..."^๒

เมื่อรัฐมนตรีคนอื่นไม่อาจจะตัดสินใจได้ว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อไปเกี่ยวกับความร่วมมือกับญี่ปุ่น จนกระทั่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ชี้แจงต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ ว่า "ผมได้เซ็นไปแล้ว" ผมไม่รู้จะทำอย่างไร อย่างที่พูดกันมานี้คือ จะใคร่สู้ก็ไปตายคาบหน้า คาบหลังไม่มีแล้ว"^๓ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตัดสินใจลงนามในข้อตกลงชั่วคราว เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔

๑. สล. สำนักนายท. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่พิเศษ วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔

๒. สล. สำนักนายท. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่พิเศษ วันที่

๑๑ ธันวาคม ๒๔๘๔

๓. จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ลงนามในข้อตกลงชั่วคราว

๔. สล. สำนักนายท. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๔/๒๔๘๔ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๔๘๔, หน้า ๒๓๖๔.

กับรัฐบาลญี่ปุ่นแล้ว

การเข้ามาของกองทหารญี่ปุ่นได้กลายเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกแยกภายในคณะรัฐบาล โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีกลุ่มทหารเป็นฐานอำนาจและมีอาวุธอยู่ในมือพร้อม กับกลุ่มนายปรีดี พนมยงค์ ที่มีพลเรือนพวกต่อต้านญี่ปุ่นและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ เป็นผู้สนับสนุน เมื่อบุคคลทั้งสองผู้ซึ่ง เคย เป็นกำลังสำคัญของคณะราษฎรและมีพรรคพวกสนับสนุนอยู่ เบื้องหลังมากเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในเรื่องการร่วมมือกับญี่ปุ่นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึงเป็นโอกาสให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้ปัญหาเรื่องญี่ปุ่นเป็นเครื่องมือชักจูงโดยตรงกันข้ามคือ นายปรีดี พนมยงค์ ไม่ให้เขามีอำนาจและบทบาททางการเมือง เช่น เมื่อเจ้าพระยาบวรราช (บัน สุขุม) ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ถึงแก่อสัญกรรม สภาผู้แทนราษฎรยังมีได้แต่งตั้งผู้ใดในตำแหน่งที่ว่างลง เมื่อฝ่ายญี่ปุ่นได้แจ้งต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ขัดขวางไมตรีระหว่างญี่ปุ่นกับไทย เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องญี่ปุ่นขอเงินจากรัฐบาลไทย ญี่ปุ่นจึงพยายามบีบบังคับนายปรีดี พนมยงค์ ออกจากคณะรัฐบาลโดยให้ไปอยู่ในตำแหน่งอื่นที่ไม่มีอำนาจการบริหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติแต่งตั้ง นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔^๒

ทวี นุชชเกตุ, "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยในระหว่างมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒," เบื้องแรกประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ:มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๓๑๒-๓๑๓.

^๒ ปรีดี พนมยงค์, "ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์," เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า ๖๒.

ส่วนนายคิเรก ชัยนาม ก็พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไปดำรงตำแหน่ง เอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศญี่ปุ่น จึงนับเป็นประโยชน์ต่อตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นการปรับปรุงตัวคณะรัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้เข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นแล้วยังเป็นการขจัดนายปรีดี พนมยงค์ ออกจากวงการเมืองอีกด้วย ในเรื่องนี้ นายปรีดี พนมยงค์ มีความเห็นว่าตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แม้จะไม่มีอำนาจทางการเมือง และไม่มีภาระมากจะช่วยให้ตนเองมีเวลาที่จะจัดขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในการลับคือ "ขบวนการเสรีไทย"^๒

ขบวนการความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทยระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ นายปรีดี พนมยงค์ เนื่องจากผลกระทบทางการเมืองของกองทหารญี่ปุ่นต่อรัฐบาลไทยคือ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีโดยอ้างว่าสุขภาพไม่สมบูรณ์ เมื่อนายทวี นุเดช เกตุ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้รับใบลาจึงเขียนด้วยลายมือของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แล้วได้นำเสนอคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงได้เขียนความเห็นในบันทึกหน้าปกใบลานั้นว่า "ใบลานั้นถูกต้องตามรัฐธรรมนูญแล้ว ออนุมัติให้ลาออกได้" และมีคำสั่งให้ -

คิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒, หน้า ๑๕๕-๑๖๑.

(นายคิเรก ชัยนาม เดินทางไปรับตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศญี่ปุ่นพร้อมด้วยคณะคือ นายทวี ตะเวทิจุล และนายฉนัต คอมนันท์ เมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๔๘๕ โดยเครื่องบินของญี่ปุ่น)

^๒ ปรีดี พนมยงค์, "ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์," เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า ๖๒-๖๓.

นายทวี นุฒยเกตุ นำเรื่องนี้ไปประกาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเพื่อให้ประชาชนทราบ

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เปลี่ยนใจสั่งให้ประกาศแก่ข่าวทางสถานีวิทยุกระจายเสียงว่า "จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกนั้นคลาดเคลื่อนไป จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังคงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป เพราะหลักฐานการลาออกสูญหายแล้ว"^๒

ปรากฏว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม โกรธเคืองนายทวี นุฒยเกตุ มากกว่าสมทบกับอธิบดีกรมโฆษณาการซึ่งได้ตนออกจากตำแหน่ง นายทวี นุฒยเกตุ รู้สึกรับผิดชอบในเรื่องนี้จึงลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เพื่อประท้วงจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่วนพันตรี ควง อภัยวงศ์ ผู้ได้เห็นใบลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงครามตลอดทั้งกำป็นับการลาออกครั้งที่ ๒ เห็นว่านายทวี นุฒยเกตุ ทำหน้าที่ถูกต้องแล้วจึงขอลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์^๓ ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แต่งตั้งหม่อมหลวง เกษ สนิทวงศ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์^๔

^๑ ปรีดี พนมยงค์, "ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์," เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า ๖๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖-๖๗.

^๓ ควง อภัยวงศ์, "การเปลี่ยนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม",

เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า ๕๑๒-๕๑๓.

^๔ อนุต จิระสวัสดิ์, "สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับโท ศึกษาศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๑๔๓.

เมื่อความพยายามของกลุ่มพลเรือนที่ต่อต้านญี่ปุ่นและต้องการจะโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งนั้นไม่ได้ผล นายปรีดี พนมยงค์ จึงพยายามหาหนทางที่จะจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้น โดยการชักจูงให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลงมติเลือกนายทวี บุณยเกตุ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร เพราะเมื่อมีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายทวี บุณยเกตุ ประธานสภาผู้แทนราษฎร และหม่อมหลวง กวี เกษชาติวงศ์ รัฐมนตรีในคณะรัฐบาลแล้ว คำประกาศตั้งรัฐบาลใหม่ย่อมถือว่าเป็นพระบรมราชโองการ สมบูรณ์ตามกฎหมายและถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ^๑

แต่อย่างไรก็ตามจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ใช้อำนาจหน้าที่ในฐานะนายกรัฐมนตรีไม่ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้ง นายทวี บุณยเกตุ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และ "บีบ" ให้นายทวี บุณยเกตุ พร้อมทั้งพันตรี ควง อภัยวงศ์ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรสละตำแหน่งเสีย โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้เหตุผลว่าเพราะฝ่ายญี่ปุ่นไม่รู้จักทั้งสองท่านนี้^๒ เมื่อพันตรี ควง อภัยวงศ์ ลาออกจากตำแหน่งรองประธานสภาผู้แทนราษฎรแล้ว พลตรี ประจัน มหาศีกุล ประจันปัจจนึก จึงได้รับเลือกเป็นรองประธานสภาผู้แทนราษฎร^๓

สาเหตุที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามขัดขวางไม่ให้ นายทวี บุณยเกตุ และพันตรี ควง อภัยวงศ์ เป็นประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรนั้น น่าจะ—

^๑ ทวี บุณยเกตุ, "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยในมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒," ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒, หน้า ๒๐๖.

^๒ สล. สำนักนายกา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑/๒๔๘๖ สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๘๖, "เลือกประธานสภาผู้แทนราษฎรและรองประธานสภาผู้แทนราษฎร"

^๓ สล. สำนักนายกา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๕/๒๔๘๖ วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๔๘๖, หน้า ๓๓๕.

เป็นควยเหตุผล ๓ ประการ ดังนี้

๑) ความไม่พอใจเป็นการส่วนตัวในกรณีที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใ้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ โดยอ้างว่าสุขภาพไม่สมบูรณ์ เมื่อนายทวี บุณยเกตุ ใ้รับใบลาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แล้วก็ใ้นำเสนอต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งใ้รับอนุมัติใ้เป็นไปตามประสงค์ ดังนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงโกรธเคืองนายทวี บุณยเกตุ มาก^๑

๒) จอมพล ป. พิบูลสงคราม อาจจะล่วงรู้ถึงแผนการของนายปรีดี พนมยงค์ ที่มีแผนการจะตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น ทั้งนี้เพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอำนาจทางการเมืองมากยิ่งขึ้นและใ้ใช้อำนาจเกินขอบเขต จึงใ้ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่พอใจแล้วหันไปสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ มากขึ้น^๒

๓) การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ยอมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายทวี บุณยเกตุ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร เพราะต้องการที่จะแสดงให้เห็นว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอิทธิพลเหนือคณะรัฐมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอันเป็นการแสดงอำนาจเผด็จการอีกควย^๓

^๑ สด. สำนักนายกฯ. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๗/๒๔๘๖ วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖, หน้า ๒๔๓. "จดหมายจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ถึงประธานสภา" ลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖

^๒ ตูบด จีระสวัสดิ์, "สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒," หน้า ๑๕๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

นอกจากนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังได้อ้างตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ออกคำสั่งให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และนายปรีดี พนมยงค์ ไปประจำกองบัญชาการทหารสูงสุดคือ เท่ากับให้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุด พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้เสด็จไปรายงานพระองค์ต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามคำสั่ง แต่นายปรีดี พนมยงค์ ไม่ยอมไปโดยให้เหตุผลว่าตนเองมีตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงเป็น "จอมทัพ" ตามรัฐธรรมนูญ จึงอยู่ในฐานะที่เหนือกว่าผู้บัญชาการทหารสูงสุด เมื่อมีรัฐมนตรีบางคนได้ชี้แจงขอร้องให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดอนคำสั่งเสีย จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ยอมถอนคำสั่งดังกล่าวแล้ว

การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้อำนาจยับยั้งมติของสภาผู้แทนราษฎร เกี่ยวกับการแต่งตั้งประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรนั้น เป็นเหตุให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่พอใจจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาก จึงได้ให้ความสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ เพื่อจะโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ในระหว่างนั้นแผนการนี้กระทำได้ยาก และมีอันตรายอย่างยิ่ง กล่าวคือบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่เกรงกลัวอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกอบกับถูกตำรวจสันติบาลจับตาสอดส่องการเคลื่อนไหวอย่างใกล้ชิด จึงต้องมีวิธีปลุกฝังความกล้าให้กับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเหล่านั้น

ปรีดี พนมยงค์, "ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์,"
เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า ๖๖-๖๗.

^๒ แกมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, หน้า ๘๕.

เริ่มด้วยการออกข่าวลือว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนใดที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะถูกจับในฐานะอาชญากรสงคราม

ต่อมาเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ จอมพล ป. พิบูลสงคราม โสนอร่างพระราชบัญญัติให้รับรองพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์และพุทธรังษีมณฑล พวกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ในการคัดค้านร่างพระราชบัญญัติก่อนที่พระราชกำหนดจัดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ ผลของการลงคะแนนเสียง เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ปรากฏว่ารัฐบาลแพ้คะแนนเสียง ๓๖ ต่อ ๔๔ คะแนน และอีกสองวันต่อมาคือในวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ลงมติไม่อนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธรังษีมณฑลของรัฐบาลด้วยคะแนนเสียง ๔๓ ต่อ ๔๑ คะแนน^๒

เนื่องจากรัฐบาลไม่อาจจะอธิบายเหตุผลที่แท้จริงให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทราบได้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีแผนการสร้างฐานทัพเพชรบูรณ์เพื่อต่อต้านญี่ปุ่น เพียงแต่ให้เหตุผลว่าเป็นแหล่งหลบภัยสงครามเท่านั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงโจมตีรัฐบาลหลายประเด็น เช่น การเกณฑ์แรงงานจากราษฎรจังหวัดต่าง ๆ รวม ๒๕ จังหวัดไปสร้างนครบาลเพชรบูรณ์ซึ่งมีภูเขาล้อมรอบ อาจจะมีประโยชน์ในการป้องกัน-

^๑ แคมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, หน้า ๔๕.

^๒ สด. สำนักนายกฯ. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๔/๒๔๘๗ วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๘๗, หน้า ๑๖.

(จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีแผนการต่อต้านญี่ปุ่นในระยะตอนปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึงต้องการจะสร้างเพชรบูรณ์เป็นเมืองหลวงและเป็นฐานทัพต่อสู้ญี่ปุ่น)

ทางคานยุทธศาสตร์ก็จริง แต่ที่ทั้ง เมือง เพชรบูรณ์ก็มีจุดอ่อนคือเป็นเมืองที่มีภูเขาล้อมรอบ ถูกปิดล้อมจากข้าศึกได้ง่าย ทั้งมีสภาพป่าหนาที่เต็มไปด้วยไข้มาลาเรีย มีเส้นทางคมนาคมที่ค่อได้สะดวกเพียงสองสามเส้นทางเท่านั้น เช่น เส้นทางสายสระบุรี-พุก-เพชรบูรณ์ และเส้นทางสายเพชรบูรณ์-วังทอง-พิษณุโลก จึงทำให้มีผู้เสียชีวิตในการสร้างนครบาลเพชรบูรณ์ประมาณ ๕,๐๐๐ คน

ข้อสังเกต แผนการสร้างนครบาลเพชรบูรณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น อาจพิจารณาได้ดังนี้คือ

๑) จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการจะสร้างหลักฐานเพื่อจะแก้ตัวต่อฝ่ายสัมพันธมิตรในกรณีที่ย้ายค่ายแพ่งสงครามครั้งนี้ เพราะตนเองดำเนินนโยบายยึดพลาที่ท่าสัฎฐา เป็นพันธมิตรทางทหารร่วมกับญี่ปุ่นและส่งกองทัพเข้ายึดครองแคว้นสำหรับไทยเดิม

๒) อาจจะเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการจะสร้างฐานอำนาจทางการเมืองและทางทหารให้แก่ตนเอง และเพื่อจะหลีกเลี่ยงอิทธิพลของขบวนการเสรีไทยหรือกลุ่มอื่น ๆ ที่ต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในกรุงเทพฯ

ส่วนการสร้างพุทธมรณศาลก็ถูกคัดค้านจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่าเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณในการก่อสร้าง โดยเฉพาะในภาวะสงครามรัฐบาลควรจะสงวนเงินตราไว้ใช้จ่ายในด้านการทหาร และช่วยเหลือประชาชนชาวไทยที่ประสบภัยสงคราม นอกจากนั้นการเวนคืนที่ดินของราษฎรเพื่อใช้สถานที่ก่อสร้างพุทธมรณศาลนั้นจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ถูกบังคับด้วย

๑ สด. สำนักนายกฯ. ที่ ๕๕๕๔/๒๔๕๐ "เรื่องเงินค่าทำขวัญทำศพคนเกณฑ์สร้างเมืองเพชรบูรณ์" ลงวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๕๐

๒ ขอสั่งเกตของผู้วิจัย

๓ สด. สำนักนายกฯ. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๕/๒๔๔๗ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๔๗

ส่วนแผนการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการจะบีบบริเวณเขาธูมา ที่จังหวัดสระบุรี ซึ่งอยู่ใกล้เส้นทางสระบุรี-พุแค-เพชรบูรณ์ ในแนวที่มั่นของกองทัพที่ ๒ มีให้ตกอยู่ภายใต้การบีบครองของทหารที่มั่นนั้น เพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม เกรงว่าที่มั่นจะขัดขวาง เส้นทางลำเลียงหรือตัดเส้นทางคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ-ลพบุรี และกรุงเทพฯ-เพชรบูรณ์ จึงขอร้องให้กองทหารที่มั่นดอยไปตั้งอยู่ที่เนินเขาริมทางถนนสายนครนายก-ปราจีนบุรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

เมื่อมีแนวตกลงร่วมกับจีน [จอมพล ป. ได้ส่งย้ายพลโท จีระ วิจิตสงคราม เสนาธิการทหารบกไปเป็นแม่ทัพกองทัพพายัพ เพื่อดำเนินการตามข้อตั้งที่มั่นโดยติดต่อกับพลตรี ลีวีเอ็ง แม่ทัพกองทัพที่ ๕๓ ของจีน ที่ตำบลเชียงล้อในวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๘ เพื่อร่วมเป็นพันธมิตรกับไทยโจมตีกระหนาบกองทัพที่มั่น] ผมจึงเริ่มเตรียมวางแผนการรบโดยทางพลโท จีระ วิจิตสงคราม เป็นหัวแรงร่วมกัน ได้ตกลงใจว่าฐานทัพจะอยู่เพชรบูรณ์เพราะภูมิประเทศชวนในการยุทธ ทั้งอยู่ระหว่างกลางกรุงเทพฯกับจีน มีกองทัพพายัพอยู่ทางเหนือ กองทัพที่ ๒ อยู่ทางใต้ กะว่าถึงเวลารบกับที่มั่นจะกลบให้กองทัพที่ ๒ เป็นกองหน้า กองทัพพายัพเป็นกองหนุน และต่อกับกองทัพสหชาติสัมพันธมิตรมีเส้นทางคมนาคมหลักคือ ถนนประชาธิปไตย-ถนนไชยวิมวรัตน์ ถนนจากหล่มสักไปอำเภอแกว ลำปาง เพราะเป็นถนนหลักยุทธศาสตร์ ผมจึงได้เร่งสร้างและลงทุนมากอยู่ ตามแผนนี้เราจะเริ่มลงมือเขาปลดอาวุธทหารที่มั่นในกรุงเทพฯก่อน...

ข้อสังเกต แผนการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีจุดอ่อนคือ กองทัพที่มั่นในพม่าจะตัดกองทัพจีนมิให้รวมกำลังกับกองทัพพายัพได้ กองทัพที่มั่นจากอินโดจีนจะปิดล้อมฐานทัพเพชรบูรณ์ กองทหารที่มั่นในจังหวัดทางภาคเหนือ ที่พิบูลโลก ที่นครนายก และที่กรุงเทพฯจะขัดขวางหรือตัดเส้นทางคมนาคมให้กองทัพไทยรวมกำลังกันได้ จะถูกแบ่งแยกออกเป็นส่วน ๆ และเป็นฝ่ายเสียเปรียบกองทัพที่มั่น^๓

^๑ บันทึกส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม, "เอกสารส่วนตัวของท่านผู้หนึ่ง ละเอียดยุทธศาสตร์ พิบูลสงคราม," (เกี่ยวแก่การเตรียมรบกับที่มั่นขั้นสุดท้าย)

^๒ เรื่องเดียวกัน (และโปรดดู เนตร เขมะโยธิน, ชีวิตนายพล, หน้า ๒๒๒)

^๓ ข้อสังเกตของผู้นับ

เมื่อรัฐบาลไม่อาจจะใช้เหตุผลที่แท้จริงในเรื่องเกี่ยวกับการสร้างนครบาล-
เพชรบูรณ์และการสร้างพุทธบุรีมณฑลได้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ยื่นใบลาออก
จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพราะรัฐบาลพ่ายแพ้คะแนนเสียงในการเสนอร่างพระราช-
บัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดจัดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์และพระราชกั-
หนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑลด้วยคะแนนเสียง ๔๓ ต่อ ๔๑ คะแนน

ปัญหาเรื่องกองทหารที่ญี่ปุ่นในประเทศไทยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้เป็น
"เครื่องมือ" ขจัดฝ่ายตรงกันข้ามไม่ให้ขึ้นมามีอำนาจและบทบาททางการเมืองนั้น ต่อมา
ได้กลายเป็นเครื่องมือทำลายจอมพล ป. พิบูลสงครามให้พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี^๒
เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ กล่าวคือนับตั้งแต่เกิดความขัดแย้งเรื่องแต่งตั้ง
ประธานสภาผู้แทนราษฎรและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าวนี้ สมาชิกสภาผู้-
แทนราษฎรหลายคนไม่พอใจจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงหันไปสนับสนุนนายปรีดี
พนมบังษัฒน์ และประชาชนชาวไทยจำนวนมากที่ไม่พอใจนโยบายของจอมพล ป.
พิบูลสงคราม ที่บังคับให้ประชาชนชาย-หญิงต้องสวมหมวก ห้ามกินหมาก ฯลฯ นอกจากนี้
นักการที่รัฐบาลเกณฑ์แรงงานราษฎรไปสร้างถนนและนครบาลเพชรบูรณ์และปัญหาค่าครอง

๑ สด. สำนักนายก. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ ๔/๒๔๘๗
สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๗

๒ สิทธิศักดิ์ เรื่องวงษ์วาร, "บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์
ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๘๑," หน้า ๑๐๓. (คณะผู้สำเร็จ-
ราชการแทนพระองค์ได้อนุมัติให้จอมพล ป. ลาออกได้ในวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๘๗
และแจ้งให้สภาผู้แทนราษฎรทราบวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗)

สูงก็เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ประชาชนชาวไทยเลื่อมความนิยามในตัว "ท่านผู้นำ" (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ประกอบกับในระหว่างนั้นฝ่ายญี่ปุ่นก็มีความหวาดระแวงว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามจะหักหลังญี่ปุ่น ดังนั้นฝ่ายญี่ปุ่นจึงติดตามความเคลื่อนไหวของ จอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่ตลอดเวลา

ฝ่ายรัฐบาลญี่ปุ่นจึงกำหนดบุคคลที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีและจัดตั้งรัฐบาลไทยขึ้นใหม่เพื่อให้ฝ่ายไทยร่วมมือทางทหารกับญี่ปุ่นต่อไป อนึ่งแผนการสร้างฐานทัพที่เพชรบูรณ์ และการติดต่อกับกองทัพที่ ๕๓ ของจีน ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำเนินการอย่างลับ ๆ นั้น ฝ่ายญี่ปุ่นก็ทราบข่าวจากหน่วยสืบราชการลับของญี่ปุ่นแล้ว และรู้เท่าทันความคิดของฝ่ายไทยอยู่ กองทหารญี่ปุ่นก็ได้เตรียมกำลังที่จะเข้าปฏิบัติการปลดอาวุธกองทหารไทย แต่เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ชี้แจงให้คณะทูตทหารบกและคณะทูตทหารเรือญี่ปุ่นประจำประเทศไทยที่เข้าพบ ๓ ท่านเย็บทำข้างเข้าใจว่า เป็นปัญหาภายในของประเทศไทยควรเป็นไปตามระบอบรัฐธรรมนูญของไทย และขอร้องฝ่ายญี่ปุ่นละเว้นการเข้าแทรกแซงกิจการภายในของประเทศไทย

ปรีดี พนมยงค์, "ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์,"
เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า ๗๒-๗๓.

สถานการณ์ทางการเมืองและการทหารของประเทศไทยจึงอยู่ในภาวะตึงเครียด กล่าวคือฝ่ายญี่ปุ่นหากระแวงว่ากองทัพไทยจะทำการปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น เพราะญี่ปุ่นสืบทราบข่าวจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งคนไปติดต่อกับกองทัพจีน ญี่ปุ่นจึงเตรียมการยึดอำนาจรัฐบาลไทย แต่สถานการณ์ความตึงเครียดครั้งนี้ก็ผ่อนคลายลงได้ เมื่อพันตรี ควง อภัยวงศ์ ได้รับพระบรมราชโองการประกาศแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีแทนจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ โดย นายปรีดี พนมยงค์^๒ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงคนเดียวลงนามแต่งตั้ง พระยามานวราชเสวี ประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ นับเป็นคณะรัฐบาลชุดที่ ๑๑ ในระบอบประชาธิปไตย ส่วนจอมพล ป. พิบูลสงคราม

"ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี", แผนกกลุ่ชฎีกา, ราชกิจจานุเบกษา

๒๑ (๑ สิงหาคม ๒๔๘๗) : ๗๓๑.

^๒ สด. สำนักนายกฯ. แฟ้มที่ ๑/๑๖ ปึก ๖ เรื่องแต่งตั้งรัฐมนตรี

(นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงคนเดียวเพราะ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงเห็นว่าพันตรี ควง อภัยวงศ์ จะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไปไม่ตลอดรอดฝั่ง เพื่อแสดงพระองค์ว่ามีได้สนับสนุนพันตรี ควง เป็นนายกรัฐมนตรี จึงต้องลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ที่ประชุมสภาได้อภิปรายในปัญหา ๓ ประเด็นคือ (๑) จะให้ประธานคณะผู้สำเร็จราชการ ออกหรือไม่ (๒) สภาจะลงมติให้มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงคนเดียวหรือเป็น คณะสมาชิก (๓) ประธานสภาสอบถามความเห็นของสมาชิกสภาว่าควรตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการหรือว่าผู้ใดเหมาะสม ผล การลงมติให้นายปรีดี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงคนเดียวด้วยคะแนนเสียง ๗ ต่อ ๑)

ก็ยังคงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดอยู่มิได้ถูกรัฐบาลใหม่ปลดออกจากตำแหน่งในทันทีทันใด ระหว่างนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ไปรวบรวมกำลังทหารตั้งมั่นอยู่ที่จังหวัดลพบุรีซึ่งเป็นการคุกคามต่อรัฐบาลพันตรี ควง อภัยวงศ์ ต่อมาพลเรือโท สินธุ์กมลนาวัน ร.น. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและผู้บัญชาการทหารเรือจึงได้เข้าพบ นายปรีดี พนมยงค์ และเสนอแนะให้ปลดจอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกจากตำแหน่ง—ผู้บัญชาการทหารสูงสุด^๑ พร้อมทั้งแต่งตั้งพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นแม่ทัพใหญ่ และพลโท จิต มั่นคิดปตินาคโยธารักษ์ เป็นรองแม่ทัพใหญ่^๒

การโยกย้ายไปอยู่ที่ลพบุรีทำให้เกิดข่าวลือว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะนำกำลังทหารจากลพบุรีมายึดอำนาจรัฐบาลพันตรี ควง อภัยวงศ์ เพราะยังมีกลุ่มทหารสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่เป็นจำนวนมาก กล่าวคือเมื่อรัฐบาลออกคำสั่งปลดจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกคำสั่งไปยังกองทัพพายัพดังนี้ "ขอทราบความเห็นของกองทัพพายัพว่าเรื่องรัฐบาลยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด"^๓ และให้ตามไปยังกองทัพพายัพว่า

^๑ ปรีดี พนมยงค์, "ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์," เบื้องต้นประชาธิปไตย, หน้า ๗๖-๗๗.

^๒ สด. สำนักนายกฯ. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๑๒/๒๔๘๔

วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๔๘๔

^๓ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม ๓ (พระนคร:

ศูนย์การพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๒๐๒. (จอมพล ป. เคารพณ์ถึงพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นอย่างมากและมีความเกรงใจจึงไม่กล้ากระทำการรุนแรง)

"เมื่อทางรัฐบาลใหม่สั่งปลดฉันแล้ว พวกเราจึงสบายคืออยู่หรือมีความเห็นกันอย่างไรใครจะเตรียมพร้อมไว้ เพื่อต่อสู้กับเหตุการณ์ต่อไป" ๑ ระหว่างนั้นจึงเกิดความตึงเครียดขึ้นกล่าวคือ พันตรี กวาง อภัยวงศ์ และพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ต้องหลบไปพำนักอยู่ ณ ห้องพระโรงพระราชวังเดิม ในความอารักขาของทหารเรือ ส่วนนายปรีดิพนมยงค์ ก็ต้องหลบซ่อนอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อป้องกันตัวเพราะอาจจะเกิดการจับกุมกันขึ้น ส่วนการเคลื่อนไหวทางฝ่ายทหารนั้นพลเรือโท สินธุ์ กมลนาวิน ร.น. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและบัญชาการทหารเรือ ได้สั่งให้กองทัพเรือเตรียมพร้อมเต็มอัตราศึกหากมีการเคลื่อนกำลังทหารมาจากลพบุรีกำลังทหารเรือก็พร้อมที่จะต่อต้าน พลเรือตรี ฉันทน์ นาวาวิจิตร ร.น. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมได้สั่งเรือรบทุกลำพร้อมที่จะใช้เป็นใหญ่ เรือรบทุกลำระดมยิงได้ทันที ๒

ในที่สุดพันตรี กวาง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีคนใหม่ก็ได้เดินทางไปพบจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่จังหวัดฉะเชิงเทราถึงสองครั้ง เพื่อผ่อนคลายสถานการณ์ความตึงเครียด ๓ เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังมีกองทัพพายัพและกองทัพที่ ๒ สันนิษฐานอยู่ด้วยเหตุนี้รัฐบาลใหม่ก็ไม่อาจจะสั่งการทางทหารได้เพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม

๑ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม ๓, หน้า ๒๐๒.

๒ สิริวิรัตน์ เรืองวงษ์วาร, "บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๑," หน้า ๑๙๓-๑๙๔.

๓ ควง อภัยวงศ์, "การเปลี่ยนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม," เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า ๔๑๖-๔๑๘.

ยังมีกองทัพที่ ๒ สมัยสนุนอยู่ จึงเกรงกันว่าจะเกิดการสู้รบกันเองระหว่างกลุ่มทหารที่
 สมัยสนุนรัฐบาลใหม่กับกลุ่มทหารที่สมัยสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งจะเปิดโอกาสให้
 กองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยเข้าแทรกแซงและยึดอำนาจรัฐบาลไทยได้ง่าย พันตรี ควง
 อภัยวงศ์ จึงเดินทางไปพบจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่ ๒ ที่ลพบุรี เมื่อวันที่ ๑๗
 สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ขอให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม สละตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด
 เสียเพื่อช่วยรักษาความปลอดภัยของบ้านเมือง เนื่องจากกองทหารญี่ปุ่นไม่ไว้วางใจ
 จอมพล ป. พิบูลสงคราม รู้สึกไม่ค่อยพอใจแต่ก็ได้ปฏิบัติตามพระบรมราชโองการและได้
 ย้ายไปอยู่ที่อำเภอลาดหญ้า จังหวัดกาญจนบุรี จนตลอดสงคราม อย่างไรก็ตาม ภายหลังรัฐบาลใหม่ก็
 แต่งตั้งจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นที่ปรึกษารัฐบาลซึ่งไม่มีอำนาจทางการเมืองแต่อย่าง
 ใด^๑

แม้ว่าปัญหาจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะยุติไปแล้ว แต่รัฐบาลพันตรี
 ควง อภัยวงศ์ ก็คงเผชิญกับปัญหาจากกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย ซึ่งได้ติดตามการ
 เคลื่อนไหวของฝ่ายไทยในการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี เพราะเป็นปัญหาสำคัญเพื่อความ
 ปลอดภัยของกองทัพญี่ปุ่นที่ได้อาศัยดินแดนไทยเป็นฐานทัพและอยู่อาศัย เพื่อดำเนิน-

^๑ ควง อภัยวงศ์, "การเปลี่ยนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม,"

เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า ๔๑๖-๔๑๘. (แม้ว่าพันตรี ควง อภัยวงศ์ จะเป็นฝ่าย
 นายปรีดี พนมยงค์ แต่ก็เคยเป็นมิตรสนิทกับใครกับจอมพล ป. มาตั้งแต่เป็นนักศึกษาอยู่
 ในฝรั่งเศส ตลอดจนเคยร่วมงานในรัฐบาลสมัยจอมพล ป. มาแล้ว)

^๒ บันทึกส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม, "เอกสารส่วนตัวของท่านผู้หนึ่ง
 ละเอียด พิบูลสงคราม," (จอมพล ป. ไถเขียนบันทึกเหตุการณ์ใน พ.ศ. ๒๔๘๗)

^๓ ควง อภัยวงศ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๖-๔๑๘.

การสงครามต่อไป ผู้ที่จำเป็นต้องการจะได้บุคคลที่ผู้มั่นไว้วางใจ เช่น พลเอก พระยา-
พลพลพยุหเสนา และพลเรือโท สิ้นธุ์ กมลนาวิน ร.น. โดยวงการทูตผู้มั่นสนับสนุน
พลเอก พระยาพลพลพยุหเสนา แม่ทัพใหญ่ ส่วนวงการทหารผู้มั่นสนับสนุนพลเรือโท
สิ้นธุ์ กมลนาวิน ร.น. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและบัญชาการทหารเรือ
เพราะเป็นบุคคลที่ฝ่ายผู้มั่นรู้จักและเชื่อถือมาก่อน ทั้งนี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลการเข้า
แทรกแซงของผู้มั่นในการสนับสนุนอยู่เบื้องหลังให้มีการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีไทยใน
ระยะปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ดังกล่าวแล้ว

ส่วนการดำเนินนโยบายเกี่ยวกับผู้มั่นนั้น นับตั้งแต่พันตรี ควง อภัยวงศ์
นายกรัฐมนตรีคนใหม่เข้ารับตำแหน่ง เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ก็ได้รับรายงานว่า
กองทหารผู้มั่นที่วัดตอเรือพอยด์เคลื่อนกำลังเข้ายึดจังหวัดระนอง และได้ทำร้ายข้าราชการ-
การชั้นผู้ใหญ่ในจังหวัดระนองเสียชีวิต ๒ คน ซึ่งต่อมาผู้มั่นได้ชดเชยค่าเสียหายให้แก่ไทย
เป็นจำนวนเงิน ๑๕๐,๐๐๐ บาท และแจ้งเหตุผลควยว่า เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นระหว่างมีการ
เปลี่ยนคณะรัฐบาล ซึ่งเขาเกรงว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่มีต่อฝ่ายผู้มั่น^๒

อย่างไรก็ดีเมื่อพันตรี ควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีนั้นเป็นระยะเวลาที่
ฝ่ายอักษะได้แก่ เยอรมนี และอิตาลี กำลังเสียเปรียบฝ่ายสัมพันธมิตรในแนวรบด้านทวีป

^๑ ใทยน้อย (นามแฝง), พระยาพลพลพยุหเสนา (พระนคร : แพร์พิทยา,
๒๔๘๘), หน้า ๘๗.

^๒ สล. สำนักนายกฯ. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศษ) วันที่ ๓๐
ตุลาคม ๒๔๘๗ เรื่องทหารผู้มั่นยึดจังหวัดระนอง (ประมาณกันว่าขณะนั้นทหารผู้มั่นมีอยู่
ในประเทศไทยและอินโดจีน ๑๕๐,๐๐๐ คน แบ่งเป็น ๑๒ กองพลใหญ่)

ยุโรป ส่วนที่มุ่งกำลังพ่ายแพ้ต้องล่าถอยทุกแนวรบในเอเชียตะวันออกและแปซิฟิก สถานการณ์ภายนอกประเทศในขณะนั้นเป็นส่วนสนับสนุนให้นายปรีดี พนมยงค์ ประสบความสำเร็จในการโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังกล่าวแล้ว แต่รัฐบาลพันตรี ควง อภัยวงศ์ ก็ต้องแก้ปัญหาระหว่าง "ขบวนการเสรีไทย" กับกองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ซึ่งพันตรี ควง อภัยวงศ์ ได้เขียนบันทึกแสดงความคิดเห็นไว้ว่า "เหมือนถูกบังคับให้ขึ้นมาสองตัวคือ เสรีไทยตัวหนึ่ง และญี่ปุ่นอีกตัวหนึ่ง เพราะต่างฝ่ายต่างคุมเชิงกันอยู่ มันลำบากจริง"

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นต้นมาการรบในยุทธภูมิพม่ากองทหารญี่ปุ่นเป็นฝ่ายเสียเปรียบกองทหารฝ่ายสัมพันธมิตร เส้นทางคมนาคมและทางลำเลียงสำคัญ ๆ ถูกโจมตีเสียหายอย่างหนัก ญี่ปุ่นจำเป็นต้องเสริมกำลังต้านทานแนวรบด้านพม่านี้อย่างเต็มที่ ทูตทหารฝ่ายญี่ปุ่นและพลโท นากามูรา ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของญี่ปุ่นประจำประเทศไทยได้ขอความร่วมมือทางทหารจากรัฐบาลไทย คือขอกำลังชายฉกรรจ์ชาวไทยที่ปรากฏอยู่ในทะเบียนสำมะโนครัว เพื่อส่งไปเป็นกองหนุนในยุทธภูมิพม่า พร้อมทั้งขอให้ฝ่ายไทยเกณฑ์แรงงานชาวไทย ๕,๐๐๐ คน เพื่อช่วยญี่ปุ่นซ่อมทางรถไฟสายไทย-พม่า^๒

^๑ ควง อภัยวงศ์, "การเปลี่ยนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม," เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า ๔๑๕.

^๒ กบส.ต่างประเทศ. เพิ่ม สงครามโลกครั้งที่ ๒/๒:๑๑ (๑) เรื่องญี่ปุ่นขอเกณฑ์แรงงาน ๕,๐๐๐ คน (พลเรือนชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยถูกเรียกเข้ารับราชการเป็นกองหนุนในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ จำนวน ๑๖๐ คน)

พันตรี ควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีเห็นว่าในฐานะพันมิตรรัฐบาลไทยไม่
 อาจปฏิเสธได้ แต่การตอบนั้นพันตรี ควง อภัยวงศ์ ได้มีข้อแลกเปลี่ยนว่า ฝ่ายญี่ปุ่นจะ
 ต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายเรื่อง เครื่องแบบและอาวุธสำหรับทหารเกณฑ์ของไทยประมาณ
 ๓๐๐,๐๐๐ คน ในเวลาหนึ่งเดือน แ่ทหารญี่ปุ่นจะต้องเป็นผู้มาทำงานในไร่นาแทนชาย
 ฉกรรจ์ชาวไทยเหล่านี้ ซึ่งเกณฑ์หน้าที่เป็นผู้ผลิตข้าวปลาอาหารให้แก่คนไทยทั้งประเทศ
 และให้แก่องค์ทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยด้วย ฝ่ายญี่ปุ่นได้พิจารณาเห็นว่าญี่ปุ่นจำเป็นต้อง
 อาศัยการส่งกำลังบำรุงในด้านการเลี้ยงอาหารจากไทยไปสู่กองทัพญี่ปุ่นในแนวหน้าค้ำพม่า
 จึงบอกลงขอความร่วมมือทางด้านการกำลังพลจากรัฐบาลไทยไว้ก่อน เท่ากับว่าการบ่าย-
 เบียงของรัฐบาลช่วยให้รัฐบาลสามารถที่จะแก้ไขปัญหานั้นเฉพาะหน้าไปได้ระยะหนึ่ง

ระหว่างนั้นกองพลที่ ๓๓ ในกองทัพญี่ปุ่นในพม่า (กองทัพพญาสี) ถูกกองทัพ
 ฝ่ายสัมพันธมิตรโจมตีอย่างหนักต้องล่าถอยตีฝ่าวงล้อมออกมาจากพม่าและกลับ เข้าสู่ประ-
 เทศไทยทางภาคเหนือ^๒ ซึ่งเป็นโอกาสให้ขบวนการเสรีไทยปฏิบัติการได้กว้างขวางและ
 ได้ผลดีขึ้น เพราะกองทัพญี่ปุ่นอ่อนกำลังลงแล้ว แต่นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราช
 การแทนพระองค์และหัวหน้าเสรีไทยในประเทศไทยก็ไม่อาจจะตัดสินใจสั่งให้พวกขบวนการ
 เสรีไทยทำการรบขั้มไล่กองทัพญี่ปุ่นออกจากประเทศไทยในขณะนั้นได้ เพราะ

สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร, "บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์
 ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๘๑," หน้า ๑๕๐.

^๒ จีบี เรสลิน, นายพลลี้ภัย แปลโดย อูทัย ศันตลาภกุล (พระนคร: โรงพิมพ์
 ไทยสัมพันธ์, ๒๔๘๗), หน้า ๑๕.

กำลังพลของขบวนการเสรีไทยยังไม่มีกำลังเข้มแข็งพอที่จะต่อสู้กับกองทัพญี่ปุ่นได้ จึงต้องรอความเห็นชอบจากฝ่ายสัมพันธมิตรเสียก่อน

นับตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ฝ่ายญี่ปุ่นก็เพิ่มความหวาดระแวงฝ่ายไทยมากขึ้น เช่น ความสงสัยเกี่ยวกับสนามบินลับกลองไผ่ที่พวกขบวนการเสรีไทยสร้างขึ้นเพื่อรับอาวุธร้ายแรงได้แก่ ปืนต่อสู้รถถัง ลูกกระเบิด และเป็นกลแบบต่าง ๆ จากเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตร^๒ ทหารญี่ปุ่นได้นำรูปถ่ายสนามบินลับและแผนที่สนามบินลับของไทยไปมอบให้พันตรี ควง อภัยวงศ์ พิจารณาและขอคำอธิบาย พันตรี ควง อภัยวงศ์ ได้ชี้แจงว่าเป็นสนามบินลับของฝ่ายไทยไม่เป็นภัยแก่ฝ่ายญี่ปุ่น ต่อมาพันตรี ควง อภัยวงศ์ ได้ปรึกษาทหารเอกนายปรีดี พนมยงค์ ถึงนั้นนายปรีดี พนมยงค์ จึงส่งวิทยุส่งการวิให้ฝ่ายไทยปลุกตักผู้ชาและพี้อื่น ๆ ณ สนามบินลับที่ญี่ปุ่นค้นพบ เมื่อทหารญี่ปุ่นได้เห็นมีพีชปลุกอยู่จริงก็ยุติเรื่องนี้ไป^๓

เหตุการณ์ที่นับว่าเป็นวิกฤติการณ์ถึง เคียดอีกครั้งหนึ่งคือ เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘ เวลา ๑๒.๓๐ น. ได้มีเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรชนิด พี.๓๘ เข้ามาบินวนเวียนอยู่เหนือพระนครและต่อมามีเครื่องบินชนิด บี.๒๔ ได้บินร่อนลงมาในระยะ

^๑ เนตร เขมะโยธิน, งานไต่สวนของพันเอกโยธี (พระนคร: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๑๐), หน้า ๒๓๑-๒๓๒.

^๒ ปรีดี คานตระกูล, นายควงกับแม่ทัพญี่ปุ่น (พระนคร: โรงพิมพ์มิตร, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

^๓ ควง อภัยวงศ์, "การเปลี่ยนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม," เมืองแรกประชาธิปไตย, หน้า ๔๑๕.

คำ ที่นั่งมีวัตถุประสงค์คืออยู่ควบลงที่บริเวณหน้ากระทรวงยุติธรรมรวม ๓ ครั้ง ครั้งละ ๕
 รม และยังมีใบปลิวลงมากับ

การนั่งอย่างเปิดเผยของฝ่ายสัมพันธมิตรแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไทยอาจจะ
 ู้เห็นเป็นใจด้วย เพราะปรากฏว่าเครื่องบินสัมพันธมิตรได้ทิ้งเวชภัณฑ์ลงมาถึง ๒๗ แห่ง
 ดังนั้นฝ่ายญี่ปุ่นจึงสงสัยท่าทีของรัฐบาลไทยและไม่พอใจเป็นอย่างมาก ถึงกับประท้วงไป
 ังรัฐบาล วันรุ่งขึ้นพลโท นากามูรา ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของญี่ปุ่นประจำประเทศไทย
 ได้เชิญพันตรี ควง อภัยวงศ์ ไปร่วมรับประทานอาหารและขอทราบความคิดเห็นในเรื่อง
 นี้ ซึ่งพันตรี ควง อภัยวงศ์ ได้ชี้แจงว่าเป็นการปฏิบัติการของขบวนการเสรีไทย^๒

ยิ่งใกล้ระบอบสงครามใกล้จะสิ้นสุด ฝ่ายญี่ปุ่นได้เพิ่มความหวาดระแวงท่าทีของ
 รัฐบาลไทย ด้วยสงสัยว่ารัฐบาลไทยร่วมมือกับพวกขบวนการเสรีไทยหรือพวกใดคนหนึ่งอย่าง
 ลับ ๆ ด้วยเหตุนี้เสนาธิการทหารญี่ปุ่นประจำประเทศพม่าได้บินมาพบกับพลโท นากามูรา
 ในกรุงเทพฯ เพื่อให้พลโท นากามูรา ทำลายล้างพวกเสรีไทยเสียให้สิ้น^๓ ถ้าไม่ทำ

^๑ สด. สำนักนายกฯ. ที่ ๒๗/๑๕๖ เอกสารลับที่ ๕๔๓/๒๕๔๔ ลงวันที่ ๒๖
 มิถุนายน ๒๕๔๔ จากผู้บัญชาการตำรวจสนามถึงแม่ทัพใหญ่ เรื่อง เครื่องบินข้าศึกทิ้งเวช-
 ภัณฑ์ลงมา

^๒ ทวี บุญยเกตุ, "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยใน-
 ระหว่างมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒," เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า ๓๒๓.

^๓ ปรีดา กันตระกูล, นายควงกับแม่ทัพญี่ปุ่น, หน้า ๑๐๕-๑๑๓.
 (และโปรดดู พีบี เรซิน, นายพลลี้ภัย, หน้า ๔๕-๔๘.)

กองทัพญี่ปุ่นในพม่าจะดอยมาทำการนี้เสียเอง พลโท นากามูรา ได้เสนอแผนการในที่ประชุมคณะนายทหารญี่ปุ่นเกี่ยวกับการปลดอาวุธกองทหารไทยในกรณีที่ฝ่ายไทยเตรียมการสู้รบกับกองทัพญี่ปุ่นดังนี้

ขั้นที่ ๑ ฝ่ายญี่ปุ่นจะแจ้งให้รัฐบาลไทยทราบว่า ญี่ปุ่นทราบแผนการลับของไทยแล้ว และขอให้ไทยเลิกดมแผนการดังกล่าวเสีย

ขั้นที่ ๒ เชิญนายทหารไทยทั้งกองทัพมาในงานเลี้ยง เพื่อต้องการทราบว่า ทหารไทยเตรียมหักหลังญี่ปุ่นด้วยหรือไม่ ถ้าหากนายทหารไทยมาไม่พร้อมเพรียงกันก็แสดงว่าทหารไทยก็ร่วมมือกับฝ่ายเสรีไทยด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ญี่ปุ่นก็จะทำการจับนายทหารที่มาเหล่านั้นเป็นเชลย พร้อมกับส่งกำลังออกปลดอาวุธทหารไทยตามกรมกองต่าง ๆ

ขั้นที่ ๓ แม่ทัพญี่ปุ่นจะเชิญนายกรัฐมนตรีของไทยไปเยือนประเทศญี่ปุ่น ถ้านายกรัฐมนตรีของไทยไม่ไปก็หมายความว่านายกรัฐมนตรีของไทยไม่เป็นมิตรกับประเทศญี่ปุ่น ซึ่งก็เป็นเหตุผลพอที่ฝ่ายญี่ปุ่นจะจัดการปลดอาวุธกองทัพไทยได้

แผนการของพลโท นากามูรา ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของญี่ปุ่นประจำประเทศไทยได้รับการรับรองเป็นเอกฉันท์จากที่ประชุมคณะนายทหารญี่ปุ่น พลโท นากามูรา จึงดำเนินการเป็นขั้น ๆ ตามแผนการดังกล่าว โดยพลโท นากามูรา ได้แจ้งแก่พันตรี คอง อภัยวงศ์ ว่าฝ่ายญี่ปุ่นทราบว่าฝ่ายไทยกำลังเตรียมการอะไรและเพื่ออะไรนั้น

ปริศนา คำนตรระกูล, นายคองกับแม่ทัพญี่ปุ่น, หน้า ๑๐๕-๑๑๓. (ปริศนา คำนตรระกูล เขียนหนังสือเรื่องนี้จากการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ ๆ และเขียนหลังจากสงครามเพิ่งจะสงบ)

(และโปรดดู จีบี เซลีน, นายพลลี้ภัย, หน้า ๔๔-๕๕.)

ญี่ปุ่นจึงขอร้องว่าชาวญี่ปุ่นและชาวไทย เป็นพันธมิตรกันเป็นชาวมิตรเดียวกัน ไม่ควรจะกระทำกรอย่างนั้น

ระหว่างนั้นได้เกิดข่าวลือว่าฝ่ายไทยเตรียมการจะใช้กำลังทหารขับไล่กองทัพเรือญี่ปุ่นออกไปจากประเทศไทย ข่าวลือดังกล่าวสร้างความหนักใจให้กับพันตรี ควง อภัยวงศ์ มากเพราะเกรงว่าฝ่ายญี่ปุ่นจะทำการปลดอาวุธกองทัพไทย เช่นเดียวกับที่ทำการกับอินโดจีนฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ พันตรี ควง อภัยวงศ์ ได้เล่าให้ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรฟังในวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ว่า

เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน มีเสียงลือกันไปจนเข้าหูฝ่ายญี่ปุ่นว่า ทางไทยจะลุกฮือขึ้นขับไล่ญี่ปุ่น และฝ่ายไทยก็ได้รับข่าวลือว่าญี่ปุ่นจะยึดกรุงเทพฯ วันที่ ๒๕ จึงเป็นวันที่อดเวงกันมาก ทางฝ่ายญี่ปุ่นก็เตรียมตัว และวิ่งหน้าตีนมาถามว่ามีเรื่องราวอะไรกัน...^๑

เพื่อระงับข่าวลือดังกล่าวรัฐบาลจึง เสนอร่างพระราชบัญญัติกำหนดวิธีปฏิบัติแก่บุคคลซึ่งเผยแพร่ข่าวอันเป็นการทำให้เสียความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น ในเรื่องเกี่ยวกับข่าวลือนี้อพลโท นากามูรา ได้เข้าพบพันตรี ควง อภัยวงศ์ เพื่อขอทราบความจริงจากฝ่ายไทย นายกรัฐมนตรีไทยปฏิเสธข่าวและได้พูดปรับความเข้าใจกับพลโท นากามูรา จนกระทั่งพลโท นากามูรา พอใจและกล่าวยืนยันว่า

^๑ บริดา คานตระกูล, นายควงกับแม่ทัพญี่ปุ่น, หน้า ๒๓๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๒.

^๓ สด. สำนักนาย.ท. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓/๒๔๘๔ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๔๘๔

^๔ สด. สำนักนาย.ท. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศษ) วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๘๔

"ตราบิโคที่เขายังเป็นแม่ทัพอยู่ เขาจะไม่รบกับไทยเป็นอันขาด" ^๑ อย่างไรก็ตามก็ตีแผนการ
 ชั้นที่ ๑ ของฝ่ายญี่ปุ่นก็ล้มเหลวลง เพราะไม่สามารถจะยืนยันได้ว่ารัฐบาลไทยเตรียม
 การหักหลังญี่ปุ่น ดังนั้นพลโท นากามูรา จึงเริ่มแผนการชั้นที่ ๒ ต่อไป แต่ก็ประสบ
 ความล้มเหลวอีกเพราะปรากฏว่ามีนายทหารไทยประมาณ ๕๐๐ คน ไปร่วมงานที่สโมสร
 นายทหารญี่ปุ่น ถนนสาทร กรุงเทพฯ จึงเป็นการยืนยันแสดงความบริสุทธิ์ใจของไทยต่อ
 ญี่ปุ่น ^๒ ส่วนแผนการชั้นที่ ๓ นั้น ปรากฏว่าพันตรี ควง อภัยวงศ์ รอโอกาสที่ฝ่ายญี่ปุ่นจะ
 กำหนดวันเดินทางไปเยือนประเทศญี่ปุ่นจนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็ไม่ได้ไป ^๓

แม่ทัพในด้านการเงินก็ตามกองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยได้ขูดเงินรัฐบาล
 ไทยไปใช้ในกองทัพเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกที จนในที่สุดฝ่ายไทยเห็นว่าสถานะทางการเงิน
 ของรัฐบาลไม่อาจจะให้ญี่ปุ่นขูดเงินได้ต่อไป ดังนั้นเมื่อญี่ปุ่นได้เจรจาขอเงินมาอีกฝ่ายไทย
 จึงปฏิเสธ ซึ่งพันตรี ควง อภัยวงศ์ ก็คงจะคาดการณได้คือว่าญี่ปุ่นอาจจะฉวยโอกาสใช้
 ความไม่พอใจเรื่องการเงินเป็นข้ออ้างว่าไทยไม่ให้ความร่วมมือในฐานะพันธมิตรอย่าง
 แท้จริง ซึ่งอาจจะกลายเป็นเรื่องรุนแรงที่ญี่ปุ่นถึงกับใช้กำลังทหาร พันตรี ควง
 อภัยวงศ์ ได้พยายามหาทางแก้ปัญหานี้โดยนัดประชุมระหว่างฝ่ายไทยและฝ่ายญี่ปุ่น โดย

^๑ อุบล จิระสวัสดิ์, "สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ
 ไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒," หน้า ๑๒๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

^๓ สล.สำนักนายกา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๒/๒๕๔๔
 วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔ (ญี่ปุ่นเชิญพันตรี ควง อภัยวงศ์ ไปเยือนญี่ปุ่นตั้งแต่เดือน
 กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๔)

ขอให้ผู้เชี่ยวชาญทางการคลังของญี่ปุ่นเข้าร่วมประชุมด้วย ในที่ประชุมพันตรี ควง อภัยวงศ์ ได้ชี้แจงถึงสถานการณ์ทางการเงินของประเทศให้ฝ่ายญี่ปุ่นพิจารณาและขอความเห็นเห็นว่า "หากท่านเป็นรัฐมนตรีคลังของประเทศไทย และมีเงินคงคลังอยู่เท่านี้ท่านจะให้ต่างประเทศกู้ยืมได้หรือไม่ ถ้าเห็นว่าควรให้กู้ต่อไป ก็จะลงนามอนุมัติให้กู้ทันที"^๑ ดังนั้นผู้แทนฝ่ายญี่ปุ่นจึงยอมจำนนต่อเหตุผลที่ฝ่ายไทยคัดค้านการกู้เงินและมีความเข้าใจอันดีต่อกัน^๒

ตลอดระยะเวลาที่พันตรี ควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ พันตรี ควง อภัยวงศ์ พยายามแก้ไขปัญหาระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสำเร็จผลหลายครั้ง ทั้งนี้เพราะนายกรัฐมนตรีคนใหม่เป็นผู้มีบุคลิกภาพเหมาะสมกับสภาพการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นคือ รู้จักอ่อนปรนนิในเรื่องที่เห็นว่าตนเองเป็นฝ่ายเสียเปรียบและกล้าที่จะต่อสู้ในกรณีที่น่าจำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่ได้ มีความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความรวดเร็ว และเป็นผู้มีอารมณ์สนุกสนานเปิดเผย^๓ จึงจะเห็นได้จากวิกฤติการณ์ในประเทศไทยในระยะใกล้สงครามจะสิ้นสุดคงกล่าวแล้ว ถึงแม้จะเกิดเหตุการณ์ความตึงเครียดขึ้นหลายครั้งระหว่างฝ่ายไทยกับญี่ปุ่นก็ตาม พันตรี

^๑ สิทธิรักษ์ เรื่องวงบัวบาน, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑. (อ้างอิงจาก ควง อภัยวงศ์, เรื่องราวของนายควง, หน้า ๕๔. นายปรีดี สนับสนุนพันตรี ควง ก็เพราะหวังว่าพันตรี ควง ย่อมจะดำเนินนโยบายต่าง ๆ ตามแนวของนายปรีดี)

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑. (อ้างอิงจาก สด.สำนักนายท. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศษ) ที่ ๘๒/๒๔๘๕ วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๔๘๕)

ทอง อภัยวงศ์ ก็สามารถแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับญี่ปุ่นและช่วยผ่อนคลายนโยบายการรักรวมถึงความตั้ง
 เกรียบคดงได้ จนกระทั่งรัฐบาลญี่ปุ่นยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรเมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม
 พ.ศ. ๒๔๘๘ (ค.ศ. ๑๙๔๕) ต่อมาอีกสองวันคือ วันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ รัฐบาล
 ไทยได้ประกาศสันติภาพแล้วพันตรี ทอง อภัยวงศ์ ก็ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ข. ผลกระทบทางด้านการเศรษฐกิจ

หลังจากกองทัพญี่ปุ่นเข้าสู่ประเทศไทยได้ราว ๖ เดือน คือในเดือนมิถุนายน
 พ.ศ. ๒๔๘๕ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีแถลงว่าภาวะเศรษฐกิจของประเทศ
 ไทยกำลังทรุดเต็มที่^๒ เนื่องจากเงินทุนสำรองของประเทศประมาณร้อยละ ๘๐ ถูก
 รัฐบาลอังกฤษและสหรัฐอเมริกาถักไว้ที่กรุงลอนดอนและกรุงนิวยอร์ก นอกจากนี้รัฐบาล
 ไทยยังถูกญี่ปุ่นบีบบังคับให้ลดค่าเงินบาทลงมาเท่ากับเงินเยน ส่วนทางด้านการค้า
 ระหว่างประเทศก็หยุดชะงัก จะทำการค้าได้ก็เฉพาะกับประเทศญี่ปุ่นและประเทศภายใต้
 วงโคจรร่วมแห่งมหาเอเซียบูรพาเท่านั้น ฉะนั้นฐานะการเงินของประเทศไทยจึงตกต่ำ
 มากถึงขั้นวิกฤตจริง ๆ ดังจะเห็นได้จากสถิติสินค้าขาออกของประเทศไทยที่ส่งไปยัง
 ประเทศญี่ปุ่นและสิงคโปร์ (โซนัน) ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๘๘ ดังนี้

ทวี มุลยเกตุ, "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยใน
 ระหว่างมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒," ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒, หน้า ๒๑๒.

^๒ แดมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, หน้า ๑๔๑.

(อ้างอิงจาก Bangkok Time, (25 June 1942).)

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

ตารางที่ •

สถิติสินค้าขาออกของประเทศไทยที่ส่งไปยังประเทศญี่ปุ่นและสิงคโปร์

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๘๘

ปี พ.ศ.	ประเทศคู่ค้าที่ใหญ่ที่สุด	จำนวนเงิน (บาท)
๒๔๘๕	ญี่ปุ่น	๗๖, ๒๑๘, ๗๕๔
๒๔๘๖	ญี่ปุ่น	๕๐, ๕๐๙, ๕๓๙
๒๔๘๗	สิงคโปร์	๒๔, ๖๖๔, ๗๕๔
๒๔๘๘	สิงคโปร์	๕๕, ๓๖๕, ๕๓๗

จากตารางสถิติสินค้าขาออกของประเทศไทยที่ส่งไปยังประเทศญี่ปุ่นและสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๘๘ การค้ารายใหญ่ ๆ ของไทยจำกัดอยู่กับสองประเทศนี้เท่านั้น ส่วนการค้ากับประเทศในเครือจักรภพอังกฤษและสหรัฐอเมริกานั้นก็หยุดชะงักไป ด้วยเหตุนี้เงินคงคลังและฐานะการเงินของไทยจึงตกต่ำลงมาก เนื่องจากผลกระทบของสงครามนั่นเอง

ผลกระทบทางกันเศรษฐกิจเนื่องจากความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา สรุปได้ ๓ ประการคือ

กองประมวลสถิติและพยากรณ์, กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี, หน้า ๒๗๕.

- ๑) หนี้จากการกำหนดค่าของเงินบาทให้เท่ากับเงินเยน
 - ๒) หนี้จากการใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย
 - ๓) หนี้จากการค้าขายกับญี่ปุ่น
- ก) หนี้จากการกำหนดค่าของเงินบาทให้เท่ากับเงินเยน

การกำหนดค่าของเงินบาทให้เท่ากับเงินเยนเป็นปัจจัยสำคัญที่กระทบทางด้านเศรษฐกิจของไทยมากที่สุด เพราะการกำหนดค่าของเงินบาทให้เท่ากับเงินเยนตามนี้ ข้อตกลงไทย-ญี่ปุ่นที่ลงนามกัน ณ กรุงโตเกียว เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๕ เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจการเงินและการค้า หลังจากที่เคยอยู่แทนเศรษฐกิจของไทยซึ่งมี นายวินซ์ ป่านะนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นหัวหน้าคณะเดินทางไปเจรจากับญี่ปุ่น ตามนี้ข้อตกลงนี้ลดค่าของเงินบาทจากอัตราแลกเปลี่ยนเดิม ๑๐๐ บาท ต่อ ๑๕๕.๗๖ เยน กลายเป็น ๑๐๐ บาท ต่อ ๑๐๐ เยน ทำให้ฝ่ายไทยเสียเปรียบมาก แต่รัฐบาลไทยก็ต้องยินยอมเพราะถ้าฝ่ายไทยไม่ยอมรับข้อเสนอของรัฐบาลญี่ปุ่นแล้ว ญี่ปุ่นจะไม่ยอมรับแลกเงินธนบัตรที่กองทหารญี่ปุ่นนำเข้ามาใช้จำนวนหลายล้านบาทในภาคเหนือและภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งหมายความว่าฝ่ายไทยจะไม่มีทางเจรจากับปัญหาทางเศรษฐกิจได้ แต่ญี่ปุ่นเองก็ยอมรับความเสียเปรียบของรัฐบาลไทย โดยญี่ปุ่นยอมให้ไทยกำหนดราคาข้าวที่จะขายให้แก่ญี่ปุ่นสูงกว่าเดิมร้อยละ ๓๗ และญี่ปุ่น

กต.ต่างประเทศ. แฟ้ม สงครามโลกครั้งที่ ๒/๒:๔ (๑) ร่างความตกลงการค้ากับประเทศญี่ปุ่น

ยอมลดค่าเงินเปี้ยสวอนโคจันซึ่งมีราคาสูงกว่าของไทยให้ลดลงเท่ากับเงินบาทของไทย
 แต่อย่างไรก็ตามฝ่ายไทยก็เสียเปรียบฝ่ายญี่ปุ่นตั้งแต่เริ่มต้นสงครามแล้ว
 กล่าวคือญี่ปุ่นซื้อสินค้าจากไทยโดยเสียเงินเยนเป็นจำนวนน้อย เมื่อค่าของเงินบาทตกต่ำ
 ลงญี่ปุ่นจึงเป็นฝ่ายได้เปรียบประโยชน์คือ ได้กำไรจากการแลกเปลี่ยนเงินเยนกับเงินบาท
 ควบ^๒ เมื่อค่าของเงินบาทตกต่ำลงสินค้าก็มีราคาสูงขึ้น และค่าแรงงานก็สูงขึ้นด้วย
 อย่างไรก็ตามญี่ปุ่นได้เปรียบในเบื้องต้นเท่านั้น ต่อมาญี่ปุ่นจะกลับเป็นฝ่ายเสียเงิน
 มากขึ้นในการซื้อสินค้าจากประเทศไทยในจำนวนเท่ากัน ฉะนั้นญี่ปุ่นจึงเสียประโยชน์ใน
 ระยะหลัง เพราะญี่ปุ่นหาซื้อสินค้าจากไทยได้ยากเนื่องจากประเทศไทยกำลังอยู่ในภาวะ
 สงคราม ไม่อาจจะผลิตสินค้าออกจำหน่ายได้มากพอกับความต้องการของญี่ปุ่น เนื่อง
 จากไทยขาดแคลนวัตถุดิบและสินค้าที่ผลิตได้ก็ไม่พอขายทั่วโลกภายในประเทศ ควบเหตุนี้
 นโยบายของญี่ปุ่นจึงให้ประโยชน์แก่ญี่ปุ่นในระยะสั้น ๆ เท่านั้น^๓

ข) ปัญหาจากการใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย

เมื่อกองทัพญี่ปุ่นเข้าสู่ประเทศไทยในวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ แล้วก็เริ่ม
 ฎเงินบาทของไทยเพื่อใช้จ่ายในกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย ทำให้รัฐบาลไทยต้องรับ -

แกมสุข นุมนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, หน้า ๑๘๒.

^๒ สล. สำนักนายกฯ. ฉบับที่ ๘/๑๕๐ เรื่องการเจรจาตกลงกับญี่ปุ่นเกี่ยวกับ

ปัญหาเศรษฐกิจการเงินและการค้า

^๓ เรื่องเดียวกัน

ภาระหนักและต้องพิมพ์ธนบัตรออกใช้มาก ฝ่ายผู้กู้เงินหลายวิธีโดยเสียดอกเบี้ยต่ำใน
ระยะแรกและชำระเงินต้นคืนด้วยทองคำ ต่อมาก็เปลี่ยนเป็นการคืนด้วยเงินเย็น หรือใช้
วิธีให้เครดิตบัญชีธนาคารแห่งประเทศไทยผู้กู้เป็นเงินเย็นแล้วธนาคารแห่งประเทศไทยก็มี
เครดิตบัญชีธนาคารโยโกฮามาสเบตตี กรุงเทพฯ ๓ ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นเงินบาท
ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ ถึง มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๖ รัฐบาลผู้กู้ยอมชำระเงิน
กู้คืนด้วยทองคำร้อยละ ๕๐ ของเงินกู้ทั้งหมด แต่หลังจากเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๖
จนถึงสิ้นปีคดทองคำลงมาเพียงร้อยละ ๒ และคิดราคาทองคำบริสุทธิ์ให้กรัมละ ๔.๔๐
บาท

นับตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ ถึง มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๖ กองทหารญี่ปุ่น
ในประเทศไทยกู้เงินบาทไทยไปแล้วรวมทั้งสิ้นถึง ๔๕๑,๗๖๑,๐๔๓ บาท หรือประมาณปีละ
๑๕๖,๗๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งสูงกว่าค่าใช้จ่ายทั้งหมดของรัฐบาลไทยในแต่ละปี เมื่อ
สงครามยืดเยื้อออกไปปริมาณเงินกู้จากไทยก็สูงมากขึ้นตามลำดับ เช่น ในปี พ.ศ.
๒๔๔๗ ผู้กู้เงินจากไทยอีก ๕๑๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท และในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ผู้กู้เงินไปถึง
๗๕๕,๕๐๐,๐๐๐ บาท ในขณะที่รายรับของประเทศนี้เพียงปีละ ๒๖๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท
เท่านั้น ^๓

๑ กบส.ต่างประเทศ. แพ้ม สงครามโลกครั้งที่ ๒/๒:๖ (๒) ผู้กู้เงิน
ในระหว่างสงคราม

๒ กบส.ต่างประเทศ. แพ้ม สงครามโลกครั้งที่ ๒/๒:๖ (๒) ค่าใช้จ่ายของ
ทหารญี่ปุ่น

๓ เรื่องเดียวกัน

ปัญหาจากการใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย เป็นภาระหนักที่รัฐบาลไทยต้องอยู่ในภาวะจำยอม เพื่อปฏิบัติความกติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ในระยะแรกนั้นกองทัพญี่ปุ่นได้ชัยชนะทุกแนวรบ การที่รัฐบาลไทยจะชักชวนการกู้ยืมเงินของกองทัพญี่ปุ่นก็คงจะกระทำได้อย่างง่ายดาย เกียรติญี่ปุ่นจะปลดอาวุธกองทัพไทยแล้วรัฐบาลไทยก็หมดอำนาจต่อรองทางการเมืองต่อไป แต่ถาสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยืดเยื้อต่อไปแล้วฐานะการเงินของประเทศไทยจะต้องล้มละลายเพราะจะไม่มีเงินทวงคืน - เนื่องจากการใช้จ่ายและการกู้เงินของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย จะเห็นได้ว่าเมื่อก่อนที่กองทัพญี่ปุ่นจะเข้าสู่ประเทศไทยเพียง ๘ วัน คือประมาณเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๔ ประเทศไทยมีธนบัตรหมุนเวียนนี้อยู่ ๒๕,๓๓๑,๖๘๘ บาท แต่เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดแล้วในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ปรากฏว่ามีธนบัตรหมุนเวียนถึง ๑,๘๙๒,๖๕๐,๓๔๘ บาท หรือสูงขึ้นถึง ๙ เท่า ทั้งนี้เนื่องจากการกู้เงินของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยนั่นเอง ดังจะเห็นได้จากรายจ่ายของกองทัพญี่ปุ่นระยะเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ถึง กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ดังนี้

ธนาคารแห่งประเทศไทย, ที่ระลึกครบรอบปีที่สี่สิบ (พระนคร: ๒๕๐๕),

ตารางที่ ๒

ตารางรายจ่ายของกองทหารที่มั่นในประเทศไทยตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ถึง กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘

ระยะเวลา	จำนวนเงินที่ใช้จ่าย (บาท)
ธันวาคม ๒๔๘๔ - ธันวาคม ๒๔๘๕	๒๓,๘๙๕,๕๘๓
มกราคม ๒๔๘๖ - ธันวาคม ๒๔๘๖	๑๘๒,๓๖๕,๕๐๐
มกราคม ๒๔๘๗ - ธันวาคม ๒๔๘๗	๕๑๔,๐๐๐,๐๐๐
มกราคม ๒๔๘๘ - กันยายน ๒๔๘๘	๗๘๘,๐๐๐,๐๐๐
รวม	๑,๕๓๐,๑๐๐,๐๘๓

จากตารางรายจ่ายของกองทหารที่มั่นในประเทศไทยนี้ จะเห็นได้ว่าที่มั่นได้
 ู้เงินจากรัฐบาลไทยเพิ่มขึ้นตามลำดับ เมื่อสงครามเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นกองทหาร
 ี่มั่นก็ขอกู้เงินจากไทยเพิ่มขึ้นด้วย นอกจากนั้นการลดค่าของเงินบาทลงมาเท่ากับเงิน-
 ีนก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สินค้าขาเข้าราคาแพงและราคาสินค้าประเภทอื่น ๆ ก็สูงขึ้น
 เมื่อมีเงินบาทมากแต่สินค้ามีจำนวนน้อยและผลผลิตจากอุตสาหกรรมตกต่ำลง จึงเกิด
 ความขาดแคลนสินค้า ราคาสินค้าสูงเกินรายได้ของประชาชนชาวไทย สินค้าหลายชนิด

ขึ้นราคาหลายเท่าตัว เช่น เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ราคาน้ำตาลทรายขาวสูงกว่าราคาโรย
เฉลี่ยระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔ ถึง ๓๕ เท่า เหล็กกล้าขึ้นเป็น ๒๕ เท่า เสื้อผ้า-
ผ้า ๔๓ เท่า กล้วยน้ำว้าสี่เท่า ๒๕ เท่า ยิ่งไปกว่านั้นทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยใช้จ่าย
เงินบาทอย่างฟุ่มเฟือย เช่น หินดูริงราคาเดิมลูบาศก์เซนติเมตรละ ๑-๒ บาท แต่
ทหารญี่ปุ่นซื้อถึง ๑๐ บาท หรือวัวตัวหนึ่งราคาเดิมตัวละ ๕๐-๕๐ บาท (ที่กาญจนบุรี)
แต่ทหารญี่ปุ่นซื้อราคาตัวละ ๓๐๐ กว่าบาท^๒ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ค่าครองชีพในประเทศไทย
ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ สูงขึ้น โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ รั้งคู่ได้จากเลขดัชนีค่าใช้-
จ่ายที่กระทรวงพาณิชย์ทำไว้ ดังนี้^๓ ตารางที่ ๓

ปี พ.ศ.	เลขดัชนีค่าครองชีพ
๒๕๔๑	๑๐๐
๒๕๔๔	๑๓๕.๕๐
๒๕๔๕	๑๗๖.๕๕
กันยายน ๒๕๔๖	๒๕๑.๕๖
มกราคม ๒๕๔๗	๓๐๑.๑๒
กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗	๓๒๗.๕๖
มีนาคม ๒๕๔๗	๑,๐๖๕.๕๔

James C. Ingram, Economic Change in Thailand, 1850-1970 (Stanford University Press, 1970) ; p. 164.

^๒ กบส. ต่างประเทศ. แฟ้ม สงครามโลกครั้งที่ ๒/๒:๖ (๓) ญี่ปุ่นขอกู้เงินระหว่างสงคราม

^๓ กบส. ต่างประเทศ. แฟ้ม สงครามโลกครั้งที่ ๒/๒:๖ บันทึกเรื่องค่าใช้จ่ายของทหารญี่ปุ่น, กระทรวงพาณิชย์ ลงวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๔๗

จากเลขคี่นี้ค่าใช้จ่ายที่กระทรวงพาณิชย์ทำไว้นั้นจะเห็นได้ว่าค่าครองชีพสูงขึ้นหลายเท่า ทั้งนี้เพราะกองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยต้องการสินค้าจากไทยมากขึ้น กล่าวคือประมาณกันว่ากองทหารญี่ปุ่นต้องการอาหารเพื่อใช้บริโภคเดือนหนึ่งมีปริมาณตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔

รายการอาหาร	ที่กรุงเทพฯ	ที่ทางรถไฟสาย ไทย-พม่า	ที่เชียงใหม่	ที่กระบุรี	รวม
ข้าวสาร	๙ ตัน	๕๐ ตัน	๓๐ ตัน	๒๓ ตัน	๑๕๐ ตัน
โค	๒๕๐ ตัว	๕,๒๐๐ ตัว	๓,๐๐๐ ตัว	๒,๓๐๐ ตัว	๑๕,๕๕๐ ตัว
หมู	๒๑๐ ตัว	๒,๗๐๐ ตัว	๕๐๐ ตัว	๒๕๐ ตัว	๔,๕๐๐ ตัว

เครื่องอุปโภคบริโภคในระหว่างสงครามก็ขาดแคลนอยู่แล้ว เมื่อกองทหารญี่ปุ่นต้องการอาหารและสินค้าเพิ่มขึ้นถึงกล่าวแล้ว ประกอบด้วยทหารญี่ปุ่นใช้จ่ายเงินบาทซื้อสินค้าในเมืองไทยโดยไม่คอยคำนึงถึงราคา ผู้ค้าขายกับญี่ปุ่นมักรำรวยและบางคนกลายเป็นเศรษฐีสงคราม เช่นเดียวกับพ่อค้ารายใหญ่ที่ทำการซื้อขายเครื่องอุปโภค-

กองประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหาร, กรมการศึกษาวิจัย กระทรวงกลาโหม.
แผนปกครอง พิมพ์ ๒๒ ก. เรื่องรายงานการประชุมประจำสัปดาห์ ลงวันที่ ๗
กันยายน ๒๔๘๖

บริโภคนิยมปริมาณมาก เมื่อชนชั้นที่มีอยู่ในมือของประชาชนเพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อนหลายเท่า ประกอบกับความขาดแคลนสินค้าภาวะเงินเฟ้อได้กระจายออกไปทั่วประเทศ. เพื่อที่จะบรรเทาภาวะเงินเฟ้อ กระทรวงการคลังได้หาวิธีต่าง ๆ เพื่อลดปริมาณชนชั้นที่หมุนเวียนโดยถึงชนชั้นจากประชาชนกลับเข้าคลัง เช่น ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๖ กระทรวงการคลังได้ออกเงินกู้เพื่อชาติ ๓ ล้านบาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๓ ต่อปี และมีกำหนดไถ่ถอน ๕ ปี เพื่อชักจูงใจให้ประชาชนนิยมซื้อพันธบัตรเงินกู้รายนี้ เรียกว่า "พันธบัตรทองคำ" แต่ก็ไม่อาจจะแก้ไขภาวะความเสื่อมโทรมทางด้านเศรษฐกิจได้ในภาวะสงครามครั้งนั้น

ค) ปัญหาจากการค้าขายกับญี่ปุ่น

เมื่อรัฐบาลไทยได้ลงนามร่วมกันกับฝ่ายรัฐบาลญี่ปุ่นในกติกาสัญญาพันธมิตรฉบับวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ แล้ว การค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศทางตะวันตก เช่น อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ก็หยุดชะงัก เพราะญี่ปุ่นเข้าควบคุมการค้าทางทะเลของไทยไว้หมด และบังคับให้ไทยค้าขายกับญี่ปุ่นได้เพียงประเทศเดียว ชาว

วิวัฒน์ไชย ไชยบัณฑิต, พระองค์เจ้า, วิวัฒน์ไวยานุกรสรณ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิศพร, ๒๕๐๔), หน้า ๑๐๑. (ผู้ถือพันธบัตรอาจจะเลือกเอาว่าจะขอรับชำระเป็นเงินสดหรือเป็นทองคำนี้ แปรในราคาบาทละ ๔๖ บาท)

และโปรดคุณ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๑๕๕-๒๐๐.

ญี่ปุ่นในประเทศไทยตั้งสำนักงานดำเนินการขึ้นในกรุงเทพฯ โดยการสนับสนุนของรัฐบาล
 ญี่ปุ่นหรือภายใต้การสนับสนุนของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย ได้กล่าวถึงสินค้าที่ล่อจ
 กิจการธุรกิจต่าง ๆ เวียดนามของ ไทยต้องติดต่อกับค้าขายกับญี่ปุ่นเท่านั้นแม้ฝ่ายไทยจะได้
 ทำการค้าขายกับสิงคโปร์ ชวา มลายู ฟิลิปปินส์ และจีน (รัฐบาลกรุงนานกิง) บ้าง
 แต่ก็มีจำนวนน้อย เพราะญี่ปุ่นเป็นตลาดการค้าที่ใหญ่ที่สุดของไทยระหว่างสงคราม กล่าว
 คือในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ เวียดนามเข้าและออกจากท่าเรือของประเทศไทยถึงร้อยละ ๘๕.๐๗
 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๗ แต่เมื่อถึงกลางปี พ.ศ. ๒๔๘๘ นั้นฝ่ายสัมพันธมิตร เป็นฝ่ายรุก
 เรือรบและเรือลำเลียงสินค้าของญี่ปุ่นถูกฝ่ายสัมพันธมิตรโจมตีจมลง เป็นจำนวนมาก
 ดังนั้นสิงคโปร์ (โซนน) ก็กลายเป็นตลาดการค้าที่ใหญ่ที่สุดของไทยแทน โดยเรือญี่ปุ่นจะ
 ไปจอดเทียบท่าขนถ่ายสินค้าที่สิงคโปร์และลำเลียงเข้ากรุงเทพฯทางทะเลและทางบกอีก
 ที่หนึ่ง เมื่อประเทศไทยต้องการสินค้าก็ต้องจัดเรือไปรับสินค้าจากสิงคโปร์เอง รายได้
 จากภาษีศุลกากรของไทยก็พลอยลดน้อยลงไปด้วย คู่นี้จากตารางข้างต่อไป

๑ สล. สำนักนายก. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑๐/๒๔๘๕
 สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ (พฤษภาคมที่ ๒๗-สิงหาคม ๒๔๘๕) และหนังสือฉบับจากนายวิจิตร
 วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
 (๒๗ สิงหาคม ๒๔๘๕)

๒
 เรื่องเดียวกัน

ตารางที่ ๕

ปี พ.ศ.	สถิติรายได้
๒๔๘๔	๒๑,๘๐๘,๖๔๘ บาท
๒๔๘๖	๒๖,๕๑๒,๘๖๗ บาท
๒๔๘๗	๑๖,๔๕๑,๑๕๕ บาท
๒๔๘๘	๑๐,๕๕๓,๓๔๕ บาท

ทหารที่นํ้าในประเทศไทยนอกจากจะก่อความเดือดร้อนให้แก่ชาวไทยในเรื่อง ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ ราคาสินค้าสูงแล้ว ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันก็เดือดร้อน กล่าวคือเมืองต่าง ๆ ถูกโจมตีทางอากาศได้รับความเสียหายไม่เว้นแต่ละวัน ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๖-๒๔๘๗ กรุงเทพฯแห่งเดียวถูกโจมตีทางอากาศถึง ๔,๐๐๐ ครั้ง^๒ ทำให้สูญเสียชีวิตผู้คนและทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก โรงเรียนต่าง ๆ และมหาวิทยาลัยต้องหยุดเรียน การคมนาคมถูกตัดขาดทุกทาง สภาพสังคมเศรษฐกิจเสียหายยับเยิน นอกจากนี้ยังเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕ น้ำท่วมถนนหนทางใช้ไม่ได้ต้องอาศัยเรือจ้างและเรือตมเป็นพาหนะเกิดความเสียหายมาก คนไทยได้รู้อิฐชาติของความขมขื่นจากสงครามว่าทหารร้ายกาจเพียงไร

^๑ กองประมวลสถิติพยากรณ์, กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี, หน้า ๒๑๒.

^๒ กบส.ต่างประเทศ. แพ้ม สงครามโลกครั้งที่ ๒/๓:๘ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศถึงหัวหน้าคณะผู้แทนเศรษฐกิจ

เมื่อการคัดค้านค่าลงแก่ภาวะเงินเฟ้อและค่าครองชีพกลับสูงขึ้น ความทุกข์
ยากจากภัยสงครามนั้นยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น รัฐบาลพยายามช่วยเหลือราษฎร
โดยตรา "พระราชกฤษฎีกาควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคให้เพียงพอแก่ความต้องการ
พุทธศักราช ๒๔๘๕" ซึ่งจัดให้มีการปันส่วนในการซื้อขายเครื่องอุปโภคบริโภคที่ได้
ประกาศควบคุม ไม่ว่าจะมีการเพิ่มโทษหรือให้มีการประหารชีวิต จากคุกตลอดชีวิตแก่
ผู้ฝ่าฝืนพระราชกฤษฎีกาต่าง ๆ แต่กฎหมายดังกล่าวก็ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาสินค้าขาด
แคลนได้ เพราะสินค้าต่าง ๆ มีปริมาณลดลงเรื่อย เช่น เครื่องนุ่งห่ม ก้าย ตะปู
เหล็กเส้น เครื่องจักร เครื่องไฟฟ้า เหล็กแผ่น น้ำตาลทราย สบู่ กระดาษ
ไม้ขีดไฟ และน้ำมันขาดแคลนมาก ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ชาวไทยเดือดร้อนเรื่อง
น้ำมันคือ น้ำมันดีเซล น้ำมันเบนซิน น้ำมันเบนซินอากาศยาน และน้ำมันก๊าด ใน
กรุงเทพฯ ต้องมีการใช้บัตรปันส่วนน้ำมันสำหรับรถยนต์ส่วนตัวให้ใช้น้ำมันได้เพียง เดือนละ
๑๐ ลิตร ส่วนโรงไฟฟ้าที่ใช้เครื่องยนต์ดีเซลนั้นกระแสไฟฟ้าก็ไม่มีไฟฟ้าใช้กันตามบ้าน
เรือน ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ จนถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒

การค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในระหว่างสงครามมหาเอเซียบูรพาดำเนินไปไม่
ราบรื่น เพราะโดยทั่วไปญี่ปุ่นต้องการอะไรจากไทยก็ต้องเอาให้ได้ แต่สิ่งที่ไทยต้อง—

* แกรมสุข นู่นนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

๒ เรื่องเดียวกัน (แต่จากหลักฐานต่าง ๆ ปรากฏว่าทหารญี่ปุ่นยังคงมีน้ำมันใช้
อย่างไม่ขาดแคลน รบรบทุกทหารของญี่ปุ่นยังเล่นเต็มถนนในกรุงเทพฯ)

การจากญี่ปุ่นนั้นได้มาจำนวนมาก เมื่อไทยไม่ได้รับสินค้าที่สั่งซื้อจากญี่ปุ่นหรือไม่ได้ครบตามจำนวนที่สั่งไป เช่น ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ ไทยสั่งซื้อใบก๊อโรไฟจากญี่ปุ่น ๕๐๐ คัน แต่ญี่ปุ่นส่งมาให้เพียง ๕๐ คัน หรือบางครั้งไทยสั่งซื้อรถบรรทุก ๑๐๐ คัน ญี่ปุ่นส่งมาให้เพียง ๑๐ คันเท่านั้น โดยญี่ปุ่นแก้ตัวว่าเจ้าหน้าที่แปลข้อความในใบสั่งซื้อสินค้าผิดไป หรืออ้างว่าเรือญี่ปุ่นที่บรรทุกสินค้ามาถูกยิงหรือถูกถูกระเบิดจมไปหลายลำ^๒ ญี่ปุ่นมักจะขอความเห็นใจจากฝ่ายไทยว่าญี่ปุ่นกำลังรับภาระหนักในการสงครามทุกแนวรบ

นอกจากสินค้าที่ไทยสั่งซื้อจากประเทศญี่ปุ่นไม่ได้ครบตามจำนวนแล้ว สินค้าที่ญี่ปุ่นส่งเข้ามาขายในเมืองไทยยังได้รับการยกเว้นไม่เสียภาษีด้วย จึงเป็นสาเหตุให้รายได้ภาษีอากรของไทยลดต่ำลงมาก ซึ่งปรากฏว่าบางครั้งญี่ปุ่นก็ดำเนินการทاملประโยชน์จากการยกเว้นภาษีสินค้าที่เกี่ยวกับกิจการทหาร โดยส่งเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทยเป็นจำนวนมากเพราะไม่ต้องเสียภาษี แต่ขายด้วยราคาแพงจึงทำให้ได้กำไรมาก ผลเสียก็ตกอยู่ที่ฝ่ายไทย เช่น การขายน้ำตาลทรายขาวของญี่ปุ่นให้แก่กระทรวงพาณิชย์สองครั้ง จำนวนประมาณ ๑๐,๐๐๐ ตัน ในราคา ๘,๐๐๐,๐๐๐ บาท ญี่ปุ่นได้กำไรจากการค้าด้วยวิธีนี้หลายครั้ง^๓ ฉะนั้นการที่ทหารญี่ปุ่นเข้าทำการค้าเสียเอง

^๑ สด. สำนักนายคา. รายงานการเจรจาทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ครั้งที่ ๑๒ (๕ เมษายน ๒๔๔๖)

^๒ สด. สำนักนายคา. รายงานจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังถึงนายกรัฐมนตรี วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๔๕

^๓ ภาณีศ. รวมศิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๘," หน้า ๘๒๗.

เช่นนี้จึงทำให้กองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยมีเงินมาที่ใช้มากขึ้น แต่เป็นผลกระทบทำให้ภาวะการเงินของไทยตกต่ำลงกระทบกระเทือนต่อการค้าภายในประเทศไทยมากจนยากที่จะแก้ไขได้

รัฐบาลไทยพยายามแก้ไขการเอาเปรียบทางด้านการค้าของญี่ปุ่นหลาย ๆ วิธี แก้ไขความขาดแคลนสินค้าที่จำเป็นและจำกัดภาวะเงินเฟ้อให้อยู่ในขอบเขต รัฐบาลจึงพยายามขยายตลาดการค้าไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่น เช่น สิงคโปร์ ไซปรัส มลายู ฟิลิปปินส์ ฮังกง และจีน แต่ก็ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นในขณะนั้น ปัญหาต่าง ๆ ญี่ปุ่นก็มิได้ช่วยเหลือไทยซักที หลุดนัยลงไป จึงจะเห็นได้จากบันทึกของนายถนัด คอมันตร์ เลขาธิการสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียวขณะนั้น เขียนรายงานถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรีว่า

ญี่ปุ่นต้องการอะไรจากไทยก็ได้ แต่สิ่งที่ไทยต้องการนั้นได้ค่ามากที่สุด เหตุผลที่ญี่ปุ่นชอบอ้างคือ เวลาที่ญี่ปุ่นกำลังรับภาระในสงครามอย่างหนัก ประชาชนญี่ปุ่นต้องออกทนต่อความอดอยากขาดแคลน และต้องเสียสละมาก เพราะฉะนั้นฝ่ายไทยควรจะต้องเห็นใจ ๒

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีก็ไปพอใจท่าทีของญี่ปุ่นเช่นกัน แต่ท่าอะไรไม่ได้ นอกจากปรารถนาไว้แน่แท้ที่ว่า "ญี่ปุ่นขออะไรเราแต่ฝ่ายเดียวอย่างนี้ -

๑ สำนักเลขาธิการรัฐสภา. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑๐/๒๔๔๕ สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๔๕

๒ สด. สำนักนายกฯ. กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. เรื่องการประชุมเจรจาทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น (มีนาคม-เมษายน ๒๔๔๖)

ทำให้รัฐบาลลำบากใจมาก เท่าที่ฉันเห็นเราช่วยเหลือผู้เป็นอยู่ตลอดเวลา แต่ได้รับผลตอบแทนน้อยเหลือเกิน"

สงครามทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของไทยตกต่ำลงมาก เนื่องจากกองทัพเรือผู้หนุนในประเศไทยเป็นปัจจัยสำคัญทำให้รัฐบาลไทยต้องลดค่าของเงินบาทลง และต้องให้กู้เงินเพื่อใช้จ่ายในกองทัพผู้หนุน ตลอดจนกิจการค้าระหว่างประเทศฝ่ายไทยก็เสียเปรียบดุลการค้า จึงทำให้ฐานะทางด้านการเงินของประเทศไทยคลอนแคลนมาก เครื่องอุปโภคบริโภคมีราคาสูง เป็นลำดับโดยไม่มีทางที่จะลดลงเลย ทำความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนชาวไทยทั่วไป

ค. ผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินนโยบายสร้างชาติไทยใหม่ เพื่อนำไทยเข้าสู่ความเป็นอารยะประเทศและมีแนวความคิดที่จะสร้างเอกลักษณ์ใหม่ให้แก่ชาติไทยด้วยการปฏิวัติวัฒนธรรม^๒ จึงมีการดำเนินการแบบมีขั้นตอน กล่าวคือ ในช่วงแรก

กบศ.ต่างประเทศ, แฟ้ม สงครามโลกครั้งที่ ๒/๒:๖ บันทึกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึง เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียว ลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๘๓

^๒ แอมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, หน้า ๓๑.

นับจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีในปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๑ จนถึงประเทศไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๒ กับญี่ปุ่นในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมแบบอ่อน และในช่วงหลังนับจากเมืองไทยเข้าสู่ภาวะสงครามดังกล่าวแล้ว จนกระทั่งถึงเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมแบบแข็ง^๑

เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นคนรักชาติ^๒ ต้องการจะสร้างชาติไทยให้ยิ่งใหญ่และให้คนไทยมี "วัฒนธรรมดี มีศีลธรรมดี มีอนามัยดี มีการแต่งกายอันเรียบร้อยดี มีที่พักอาศัยดี และมีที่ทำมาหากินดี..." นับจากเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ถึง มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกรัฐนิยมทั้งสิ้น

^๑ แคมสุช นุ่มนนท์, "จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการสร้างชาติไทย พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗," วารสารประวัติศาสตร์ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๒๑) : ๑๕.

^๒ คำบอกเล่าของท่านผู้หญิง ละเอียต พิบูลสงคราม ณ บ้านเลขที่ ๘ ซอยชิดลม ถ. เพชรบุรีจรัลใหม่ กรุงเทพฯ แก่ผู้วิจัยเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ ว่า "ถึงแม้จอมพล ป. จะมีส่วนบกพร่องในสายตาของคนอื่น ๆ ก็ตาม แต่จอมพล ป. ก็เป็นคนรักชาติ"

^๓ "ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของ ฯพณฯ ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม," ฉบับที่ ๒ , กรมโฆษณาการ (พระนคร : ๒๔๘๕) : ๓.

๑๒ ฉบับ^๑ ทั้งนี้เพื่อจะสร้างไทยใหม่ขึ้นในสังคมไทย เช่น เปลี่ยนชื่อประเทศจาก "สยาม" เป็น "ไทย" เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่จากเดิมวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันที่ ๑ มกราคม เป็นต้น^๒ อย่างไรก็ตามในช่วงแรกระหว่างปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ นั้นเป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมแบบอ่อน เพื่อสร้างความสำนึกใหม่และกระตุ้น

รัฐนิยม ๑๒ ฉบับคือ ฉบับที่ ๑ เรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ ฉบับที่ ๒ เรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ ฉบับที่ ๓ เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย ฉบับที่ ๔ เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี ฉบับที่ ๕ เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย ฉบับที่ ๖ เรื่องทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ ฉบับที่ ๗ เรื่องชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ ฉบับที่ ๘ เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี ฉบับที่ ๙ เรื่องภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองก็ ฉบับที่ ๑๐ เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย ฉบับที่ ๑๑ เรื่องกิจประจำวันของคนไทย ฉบับที่ ๑๒ เรื่องการช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก คนชรา หรือคนทุพพลภาพ

^๒ แฉมสุข นุ่มนนท์, "จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๓," วารสารประวัติศาสตร์ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๒๑) : ๑๖.

ให้ชาวไทยเกิดความตื่นตัวเท่านั้น

จนกระทั่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศสงครามต่อทวีปใหญ่ และสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ โดยเข้าร่วมรบเป็นพันธมิตรทางทหารร่วมกับญี่ปุ่น จอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มใช้อำนาจเผด็จการเข้ามาสร้างชาติ เป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมแบบแข็ง มีการนำลัทธิผู้นำแบบ ฮิตเลอร์ และ มุสโสลินี เข้ามาใช้ โดยมีการปลุกฝังให้ประชาชนยึดตัวบุคคลเป็นหลักคือ ยึดจอมพล ป. พิบูลสงครามหรือผู้นำว่า "ท่านผู้นำไปทางไหน ฉันจะตามไปด้วย" ประกอบกับในระหว่างสงครามไทยกับญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรทางทหาร "ลัทธิชินโซ" ของญี่ปุ่นก็มีส่วนในการกระตุ้นให้จอมพล ป. พิบูลสงครามดำเนินนโยบายปฏิวัติวัฒนธรรมไทยขึ้น ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้เหตุผลว่า

...ญี่ปุ่นมีเครื่องยึดมั่นอยู่คือพระเจ้าแผ่นดินของเขา ของเราไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดแน่นอน ที่มีอยู่ก็คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ชาติก็ยังไม่มีตัวตน ศาสนาก็ไม่ทำให้คนเลื่อมใสถึงยึดมั่น พระมหากษัตริย์ก็ยังเป็นเด็ก เห็นแต่รูป รัฐธรรมนูญก็เป็นแค่สมุดหนังสือ เวลาบ้านเมืองคับขัน จะเอาอะไรเป็นเครื่องมือยึดไม้ไผ่ ผมจึงให้ตามนายกรัฐมนตรี...^๒

^๑ แคมสุช นูมนนท์, "จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗," วารสารประวัติศาสตร์ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๒๑) : ๑๖.

(อ้างอิงจาก ชาติศร ร่มกิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗," หน้า ๖๘.)

^๒

สส. สำนักนายท. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๐/๒๔๘๖

วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๔๘๕

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการจะให้ญี่ปุ่นเห็นว่าชาติไทยเป็นชาติเก่าแก่ มีอารยธรรมอันสูงส่ง ซึ่งญี่ปุ่นจะมาดูถูกไม่ได้ จึงจะเห็นได้จากคำชี้แจงของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ว่า "แผนการสร้างชาติคือ ต้องการให้การสร้างชาติเป็นเรื่อง มีต่อญี่ปุ่น"

เป็นการยากที่จะตอบได้ว่า แผนการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นความคิดดั้งเดิมของจอมพล ป. พิบูลสงครามเองหรือเป็นการลอกเลียนแบบคอคอร์ดฟิธิตเลอร์ หรือมุสโสลินี หรือจากอิทธิพลเล็ดครักชาตินิยมไรแมตญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ผลกระทบจากญี่ปุ่นก็มีส่วนผลักดันให้จอมพล ป. พิบูลสงครามดำเนินการปฏิวัติวัฒนธรรมหลายอย่าง ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม อธิบายว่า

...ในส่วนที่ประชาชนรู้สึกว่าคุณบีบบังคับนั้นแล้ว เราควรจะเข้าใจกันให้ถูกว่า ยิ่งประชาชนมองเห็นรัฐบาลของคุณบีบบังคับมากเพียงไร นั่นเป็นสิ่งแสดงว่า ประชาชนยิ่งจะต้องต่อต้านญี่ปุ่นมากเพียงนั้น... ขอให้เข้าใจเสียให้ถูกต้องว่านั่น เป็นการเสียผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อช่วยรัฐบาลทำการต่อสู้กับขบวนการญี่ปุ่นโดยแท้

นอกจากนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังให้เหตุผลว่า "รัฐบาลของท่านถูกบีบบังคับจากญี่ปุ่นให้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงประเพณีหลายอย่าง เช่น การเปลี่ยนภาษาไทยใหม่ การใช้ช้อนส้อม การแต่งกาย ฯลฯ แต่ก่อนที่รัฐบาลต้องมาบังคับใช้กับ

^๑ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม ๓, หน้า ๒๕๕-๒๕๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๕-๒๕๖.

ประชาชนนั้นจะบอกความจริงไม่ได้ เพราะผู้ปู้นอยู่เต็มบ้านเต็มเมืองไปหมด หากพูดออกไปรัฐบาลจะยิงตกในฐานะลำบากมากขึ้น"

เป็นที่น่าสังเกตว่าในการเปลี่ยนภาษาไทยใหม่นั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม หมายเพื่อจะให้คนไทยไม่ต้องเรียนภาษาญี่ปุ่น เพราะจะทำให้คนไทยหันไปนิยมวัฒนธรรมญี่ปุ่น อนึ่งระหว่างสงครามนั้นการศึกษาที่ได้รับผลกระทบอยู่ไม่น้อย กล่าวคือ ใน พ.ศ. ๒๔๘๔ กระทรวงศึกษาธิการและมหาวิทยาลัยได้ลดระดับคะแนนให้เหลือเพียง ๕๕% เป็นอันสองไล่ได้ ซึ่งได้รับการโต้แย้งจากคณะกรรมการฝ่ายการศึกษาว่าเป็น การลดระดับมาตรฐานของผู้ได้รับปริญญา คะแนน ๕๕% จึงเรียกว่า "คะแนนโคโจ-สงเคราะห์"^๓ อย่างไรก็ตามการลดคะแนนดังกล่าวนี้เป็นผลกระทบที่ไม่รุนแรง ทั้งนี้ เพราะประเทศไทยกำลังอยู่ในภาวะสงคราม การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์จึงเป็น สิ่งที่จำเป็นในขณะนั้น

ผลกระทบที่รุนแรงจากญี่ปุ่นในด้านสังคมและวัฒนธรรมคือ สภาพจิตใจคนไทยเสื่อมโทรมไปมาก กล่าวคือเกิดการนอกราชภวรั้งหลง เกิดการลักลอบผิด

ป. พิบูลสงคราม, จอมพล., "การร่วมมือและต่อต้านญี่ปุ่นสมัยสงคราม," เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า ๔๘๖-๔๘๗.

^๒ "การต่อสู้ชีวิตชาวรอนกำลังญี่ปุ่น," บันทึกส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูล-สงคราม เอกสารส่วนตัวของท่านผู้หญิง ละเอียก พิบูลสงคราม

^๓ ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า ๕๐๘-๕๐๙.

การกักตุนสินค้า มีโจรผู้ร้ายมากมาย ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากสงครามคือพวกพ่อค้าที่ทำการค้ากับญี่ปุ่น เพราะได้กำไรมากกว่าขายสินค้าให้กับคนไทย ถึงกับมีความเชื่อกันในขณะนั้นว่า "ยิ่งทุจริตรัฐมากเท่าไร ยิ่งร่ำรวยมากเท่านั้น" สาเหตุใหญ่เพราะญี่ปุ่นยินดีรับซื้อของทุกชนิดจากพ่อค้าโดยให้ราคาสูง ๆ จึงเกิดมี "เศรษฐกิจสงคราม" ขึ้นมากมายร่ำรวยจากการค้ากับญี่ปุ่น ทั้งที่พลเอก เนตร เขมะโยธิน ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

...มีคนไทยกลุ่มเดียวที่ชอบทหารญี่ปุ่น คนกลุ่มนั้นคือ พวกแรงดี ที่ได้อาศัยอิทธิพลทหารญี่ปุ่น สร้างความร่ำรวยให้แก่ตนเองบนหลังของเพื่อนร่วมชาติ คนพวกนี้ได้กลายเป็นเศรษฐกิจสงครามไปเป็นอันมาก ดังนั้นในที่สุดสงครามก็ได้ทำลายคนไทยหมดทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่ศีลธรรมอันดี ซึ่งมีมาแต่บรรพกาลเป็นที่น่าเสียดายนัก...

แม่ทหารญี่ปุ่นจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความเสื่อมทางบ้านสังคมและวัฒนธรรมระหว่างสงคราม แต่ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวของคนไทยกลุ่มหนึ่ง หรือชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยด้วย ซึ่งพลตรี จีบี เซลีน เสนาธิการทหารญี่ปุ่นประจำประเทศไทยได้ตั้งข้อสังเกตว่า

เฉลิมเกียรติ ปิวนวล, "จิตวิทยาของระบบอำนาจนิยม : ศึกษากรณีการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม," วารสารธรรมศาสตร์ ๒ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๒๒) : ๕๐.

^๒ เนตร เขมะโยธิน, ชีวิตนายพล, หน้า ๒๒๓.

ประเทศไทย เมืองแห่งพุทธ ซึ่งดูคามผิวเผินก็เป็นที่สงบสุขที่อยู่ แต่ความจริงแล้วความไม่สงบสุขกลับแผ่ฐานปกคลุมไปทั่วทุกหนทุกแห่ง สิ่งที่น่ามาซึ่งความฉงนสนเท่ห์และน่าแปลกใจอย่างมายนั่นก็คือ พระสงฆ์มาก ขโมยมาก... การที่มีพระมากนั้นควรจะเป็นสัญลักษณ์แห่งความสงบ การที่มีขโมยมากนั้นก็เป็นสัญลักษณ์แห่งความยุ่งเหยิง...

อย่างไรก็ดี แผนการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โภยิชาลัทธินุญา และสภาวัฒนธรรมแห่งชาติซึ่งตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นเครื่องมือทำการปฏิวัติวัฒนธรรมระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพานั้น ทีเดียวน่าจะมีอิทธิพลลึกคั่นโดยตรงหรือโดยอ้อมให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม แสดงพฤติกรรมดังกล่าวดังกล่าวแล้วออกมาก็เป็นได้ ผลงานของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในระยะปี พ.ศ. ๒๔๘๕ จนกระทั่งถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ นั้นหลายสิ่งหลายอย่างยังปรากฏอยู่ในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

ง. บทบาทของขบวนการเสรีไทย

กำเนิดของขบวนการเสรีไทยและการดำเนินการ หลังจากที่รัฐบาลไทยยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านดินแดนไทยแล้ว รัฐบาลไทยก็ได้เปลี่ยนนโยบายเป็นพันธมิตรทางทหารเพื่อร่วมรบรุกและป้องกันตนเองกับญี่ปุ่น ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลไทยได้ประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และ

จีปี เซลิน, นายพลลี้ภัย, หน้า ๘๗-๘๘. (เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามแล้วพลตรีจีปี เซลิน ไขว่ขวายเป็นพระสงฆ์หลบหนีการจับกุมในฐานะอาชญากรสงคราม เขาหนีไปทางอินโดจีน ผ่านจีน และกลับญี่ปุ่นได้)

สหรัฐอเมริกา เป็นเหตุให้บุคคลกลุ่มหนึ่งริเริ่มการเคลื่อนไหวต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นและ
 คัดค้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งภายในและภายนอกประเทศไทย กลุ่มบุคคล
 ดังกล่าวคือ "ขบวนการเสรีไทย" (Free Thai Movement) ซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะ
 รักษาเอกราชของไทย และช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นจากความหายนะในกรณีอังกฤษ
 และสหรัฐอเมริกาได้ชัยชนะในสงคราม

ภายในประเทศ บุคคลกลุ่มหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายของจอมพล ป.
 พิบูลสงคราม ในการเข้าร่วมรบเป็นพันธมิตรทางทหารกับญี่ปุ่นและทำการต่อต้านญี่ปุ่นคือ
 นายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นหัวหน้า
 กลุ่ม นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รวมทั้งสมาชิก
 สภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒ ได้แก่ หลวงเดชาดิวงศ์วรารัตน์ (หม่อมหลวง กวี
 เดชาดิวงศ์) นายสงวน ตุลารักษ์ นายจรรยา สืบแสง นายทองเปลว ชลภูมิ
 และนายทวี ตะเวทิกุล เป็นผู้สนับสนุน ในระยะแรกได้ดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นอย่าง
 เงียบ ๆ

ส่วนภายนอกประเทศ ผู้ที่เป็นหัวหน้ากลุ่มดำเนินการก่อตั้งขบวนการเสรีไทย
 ในสหรัฐอเมริกาคือ หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำกรุง

^๑ รong ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า ๒๐๑.

^๒ นายฉันทนา (มาลัย ชูพินิจ), เอกธ.โอ.กรุฟ. พิมพ์ครั้งที่ ๒,
 (พระนคร : สำนักพิมพ์ภาวหน้า, ๒๔๕๓), หน้า ๒๕-๓๐.

วอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา และบุคคลอื่น ๆ ได้แก่ นายจรูญ บุญยรัตนพันธ์ (หลวงพิชิตการภักดี) พันโท หม่อมหลวง ขาบ กุญชร ณ อยุธยา ทูตทหารบกไทย นายมดี สาณะเสน และนายอนันต์ จินตกานนท์ ฯลฯ ได้ประชุมกันตั้ง "ขบวนการเสรีไทย" ขึ้นในวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำเนินการช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตรในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป.

พิบูลสงคราม อย่างเปิดเผย ขบวนการนี้ได้รับความเห็นชอบและได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ในชั้นแรกจึงได้มีการชักชวนให้ประชาชนชาวไทยเข้าร่วมมือและสงวนวิญญูกระจายเสียงกล่าวโจมตีรัฐบาลไทยในขณะนั้น แนะนำชักชวนคนไทยในสหรัฐอเมริกา ในอังกฤษและในประเทศอื่น ๆ เข้าร่วมคณะด้วย ทั้งทางวาจาและเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนการใช้จ่ายและการดำเนินการในกรณีนี้อาศัยเงินจำนวน ๓๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท ที่รัฐบาลไทยฝากไว้ในสหรัฐอเมริกา

หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ได้ปราศรัยกับประชาชนชาวไทยผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงในนครซานฟรานซิสโกเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ว่า "สถานทูตไทยที่กรุงวอชิงตันไม่ยอมรับหรือเห็นชอบกับการกระทำของรัฐบาลในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามในการยอมจำนนต่อญี่ปุ่นและตกจากประเทศไทย" เพื่อทำหน้าที่เป็น

๑ ทร.ต่างประเทศ. แฟ้ม สงครามโลกครั้งที่ ๒/๒:๓๓ (๑) สำเนาทำให้
การของนักเรียนไทยที่กลับจากสหรัฐอเมริกา ลงวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๔๘๕

๒ เรื่องเดียวกัน (เงิน ๓๓ ล้านบาทที่สหรัฐอเมริกายึดไว้เมื่อไทยประกาศสงคราม)

๓ เสนีย์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์., ประชุมปาฐกถาและคำอภิปราย (พระนคร : รวมสาส์น , ๒๕๐๕), หน้า ๖.

๑๗๘

ตัวแทนของประชาชนชาวไทยผู้ไม่เห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าว หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ขอร้องให้ชาวไทยอย่าได้ท้อแท้หรือหมดหวัง และจงช่วยกันกำจัดกวางด่าง ที่มุ่งชิง เป็นศัตรูออกไปให้พ้นจากดินแดนไทย

เนื่องจาก หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ไม่นิยมญี่ปุ่นมาตั้งแต่ก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพาจะเกิดขึ้นแล้ว กล่าวคือเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้มีจดหมายส่วนตัวถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีแนะนำให้ต่อต้านญี่ปุ่นในกรณีที่ถูกทรานไทย โดยที่สถานทูตไทยในกรุงวอชิงตันจะทำงานเป็นปากเสียงให้ แต่ไม่ได้รับคำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ ^๒

ขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาเริ่มดำเนินการจริงจังเมื่อ ๕ เดือนหลังจากสงครามมหาเอเชียบูรพาเกิดขึ้น สาเหตุที่ล่าช้าเพราะรัฐบาลสหรัฐอเมริกายึดเงินจำนวน ๒๓,๐๐๐,๐๐๐ บาทของรัฐบาลไทยไว้ เมื่อรัฐบาลสหรัฐอเมริการับรองอิสรราชทูตไทยแล้ว พวกเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาจึงได้เงินมาใช้จ่าย แต่อยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่กักเงินไทยในสหรัฐอเมริกา พวกเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา ๘๗ คนในระยะแรกได้กำหนดแผนการไว้ดังนี้

^๑ นายฉันทนา (มาลัย ชูพินิจ), เอกซ์.โอ.กรพ., หน้า ๔๖-๔๗.

^๒ เสนีย์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์., ประชุมปาฐกถาและคำอภิปราย (พระนคร : รวมสาส์น, ๒๕๐๕), หน้า ๑๐.

- ๑) งานค้ำโฆษาเผยแพรให้สหรัฐอเมริการู้จักและช่วยเหลือไทย
- ๒) งานค้ำทหารอาสาสมัครช่วยสหรัฐอเมริกา
- ๓) งานค้ำชักชวนคนไทยให้ทำเนิการต่อต้านญี่ปุ่น

งานค้ำโฆษา หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช จักให้เป็นประจำทุกวัน
 ทั้งนี้เพื่อส่งข่าวคราวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวแห่งสงคราม และให้มหาชนชาติทราบว่า
 คนไทยไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับ
 ญี่ปุ่น ^๒

ในค้ำการทหาร ทางสถานทูตไทยในกรุงวอชิงตันได้รับการสนับสนุนจาก
 สหรัฐอเมริกาโดยให้ออนเงินสำรองมาใช้ได้ ๕๐๐,๐๐๐ ดอลลาร์ เป็นค่าใช้จ่ายใน
 กองทหารอาสาเสรีไทย ใช้เครื่องแบบทหารไทยและมีธงไทยเป็นเครื่องหมาย หลัง
 จากได้รับการฝึกวิชาทหาร ๕ เดือนแล้วได้รับยศเป็นนายทหาร เสรีไทยเหล่านี้จัดเป็น
 ๒ รุ่น รุ่นแรก ๒๐ คน ภายใต้การบังคับบัญชาของพันโท หม่อมหลวง ชาบ กุญชร ณ
 ออยุธยา ทูตทหารบกเป็นหัวหน้าฝ่ายทหาร ทหารอาสาสมัครเสรีไทย ๒๐ คน มีแผนการ
 ที่จะออกไปฝึกเพิ่มเติมในสนามที่ค่าย ๑๐๑ หน่วย โอ.เอส.เอส. (O.S.S.-The
 Officer of Strategic Services) ของสหรัฐอเมริกาในแคว้นอัลสสัม ประเทศ
 อินเดีย เพื่อไปสมทบปฏิบัติการร่วมกับฝ่ายอเมริกันในกรุงจุงกิงประเทศจีนต่อไป

^๑ รวง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า ๒๐๒.

^๒ แดมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, หน้า ๑๑๓.

การเดินทางของเสรีไทยรุ่นแรกเมื่อต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ พันโท หม่อมหลวง ชาบ กุญชร ณ อยุธยา นายการุณ เก่งระดมยิง และพันตรี เพลิน นายทหารอเมริกัน เป็นกลุ่มแรกเดินทางโดยเครื่องบินล่องหน้าไปยังกรุงจุงกิง เพื่อเตรียมงานล่องหน้าปฏิบัติการร่วมกับฝ่ายอเมริกัน เสรีไทยอีก ๑๕ คน กลุ่มที่สอง นั้นเดินทางไปสมทบกับพวกแรกที่กรุงจุงกิงในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

ส่วนในประเทศไทย การตั้งขบวนการเสรีไทยกระทำได้ล่าช้าเพราะนักเรียนไทยได้แบ่งออกเป็น ๒ พวก ภายหลังจากที่รัฐบาลไทยประกาศสงครามแล้ว นักเรียนไทยส่วนหนึ่งเดินทางกลับประเทศไทยพร้อมด้วยพระมณูเวทย์วิมลนาถ อัครราชทูตไทย ประจำกรุงลอนดอน โดยเรือแลกเปลี่ยนคณะทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ แต่นักเรียนไทยในอังกฤษประมาณ ๕๐ คน ได้แก่ นายป่วย อึ้งภากรณ์ นายอรุณ สรเทศน์ นายเสนาะ ตันมุตยีน และนายเสนาะ นิลกำแหง ฯลฯ ได้รวมกันเป็นขบวนการเสรีไทย และดำเนินการหาหัวหน้าของตนในขั้นแรก ผู้แทนเสรีไทยได้เข้าพระวรวงศ์เธอ

ป่วย อึ้งภากรณ์, "ทหารชั่วคราว," ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒, หน้า

๒๒๒-๒๒๓.

๒ รong ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า ๒๐๓.

(พระมณูเวทย์วิมลนาถ และ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ต่างก็เป็นนักกฎหมาย สอบได้เป็นเนติบัณฑิตอังกฤษและเคยเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์มาแล้วก่อนได้รับแต่งตั้งเป็น อัครราชทูต แต่ทัศนคติตรงกันข้ามเกี่ยวกับคำสั่งของรัฐบาลไทยที่เรียกตัวกลับคือ พระมณูเวทย์วิมลนาถ ยอมกลับ แต่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ไม่ยอมกลับเมืองไทย ทั้งนี้เนื่องจากมีทัศนคติแตกต่างกันเกี่ยวกับสงคราม)

พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งประทับอยู่ในประเทศอังกฤษเพื่อทูลเชิญให้ทรงเป็นหัวหน้า แต่พระองค์ทรงปฏิเสธด้วยเหตุว่าไม่ประสงค์จะเกี่ยวข้องกับการเมือง และทรงปฏิบัติราชการในกองรักษาดินแดนของอังกฤษอยู่แล้ว ส่วนสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) และพันโท หม่อมเจ้า ศุภสวัสดิวงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ พระเชษฐา ซึ่งประทับอยู่ที่ประเทศอังกฤษในระหว่างสงคราม ทรงสนพระทัยที่จะร่วมงานเสรีไทยด้วย แต่บรรดาคนไทยเห็นว่าจะทูลเชิญพระองค์เป็นหัวหน้า เสรีไทยอาจจะเกิดความเข้าใจผิดในกิจการเมืองของไทยได้ ดังนั้นเสรีไทยในอังกฤษยังหาหัวหน้าไม่ได้ในระยะแรก ต่อมานายเสนาะ ตันมุตยีน ได้เขียนจดหมายถึง หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน เล่าเหตุการณ์ในอังกฤษให้ทราบและขอเชิญให้ หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช เดินทางข้ามไปอังกฤษเพื่อรับเอานักเรียนไทยที่อาสาสมัครเข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยไปยัง สหรัฐอเมริกาด้วย แต่หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ตอบว่าท่านไม่สามารถจะเดินทางไปรับพวกเสรีไทยในอังกฤษได้เพราะมีงานอยู่เต็มมือ จึงส่งนายมติ สาณะเสน เป็นผู้แทนไปช่วยรวบรวมเสรีไทยในอังกฤษให้เป็นคณะที่รัฐบาลอังกฤษรับรองต่อไป

นายมติ สาณะเสน ได้เริ่มเปิดสำนักงานขึ้นที่โรงแรมราวันในกรุงลอนดอน และได้เจรจากับรัฐบาลอังกฤษเพื่อให้รับรองเสรีไทยในอังกฤษเช่นเดียวกับเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา ในที่สุดรัฐบาลอังกฤษตกลงรับเสรีไทยไว้เป็นทหารในกองทัพอังกฤษ

• บัญ อังภากรณ, "ทหารชั่วคราว," ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒, หน้า

เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เสรีไทยในอังกฤษต้องฝึกวิชาทหารและประจำในหน่วยการโยธา (Pioneer Corps) จนกระทั่งในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๗ รัฐบาลอังกฤษจึงได้ส่งเสรีไทยที่คัดเลือกไว้แล้ว ๒๒ คน เดินทางไปประเทศอินเดียเพื่อให้เข้าศึกษาวิชาทหารต่อในโรงเรียนนายทหารเป็นเวลา ๒ เดือน เมื่อจบหลักสูตรแล้วก็แต่งตั้งให้หิ้วคร่อมตรีในกองทัพบกอังกฤษ หลังจากนั้นจึงแยกย้ายกันไปปฏิบัติงานทางทหารและงานอื่น ๆ

เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ เสรีไทยที่ได้รับการคัดเลือกและฝึกแล้วมี นายป๋วย อึ้งภากรณ์ และเพื่อนเสรีไทย ๒ คน ได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยโดยโคจรร่วมขบวนรถไฟพร้อมทั้งนำเครื่องรับวิทยุเข้ามาด้วย และกำหนดว่าจะมาลงที่เขาคาปาร้านในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย แต่นายป๋วย อึ้งภากรณ์ และพรรคพวกได้ลงจอดที่หมายคือไปลงที่ตำบลวังน้ำขาว จังหวัดชัยนาท ต่อมาอีก ๓ วัน นายป๋วย อึ้งภากรณ์ และเสรีไทยอีก ๒ คนก็ถูกจับตัวส่งไปควบคุมตัว ณ ที่ทำการตำรวจสันติบาลสะพานสูง กรุงเทพฯ โดยปกปิดเป็นความลับซึ่งอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของ พลตำรวจโท อุดม อุดมเดชวรวิทย์ อธิบดีกรมตำรวจ

ป๋วย อึ้งภากรณ์, "ทหารชั่วคราว," ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒, หน้า ๒๒๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑-๒๓๓. (ฝ่ายสัมพันธมิตรได้จัดกองทัพด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขึ้นโดยมีอังกฤษเป็นกำลังสำคัญ กองบัญชาการกองทัพเรียกว่า

SEAC-South East Asia Command ที่เมืองแคนดี เกาะลังกา)

ส่วนเสรีไทยในประเทศไทยนั้นนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นหัวหน้ากลุ่มและพวกคณะญาติของนายกำจัด พลังกูร มาร่วมสนับสนุนด้วย นายปรีดี พนมยงค์ ได้ส่งนายกำจัด พลังกูร เดินทางไปอังกฤษและสหรัฐอเมริกา โดยผ่านกรุงจุงกิง เมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ เรื่องที่นายกำจัด พลังกูร ได้รับมอบหมายให้ไปเจรจามีดังนี้

(๑) ให้ตกลงว่าการประกาศสงคราม ซึ่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กระทำต่อประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ นั้นเป็นโมฆะ เพราะผิดรัฐธรรมนูญ เนื่องจากนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ยังไม่ตกลงนามหรือเห็นชอบด้วย

(๒) เดินทางไปเจรจากับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เพื่อรื้อฟื้นสัมพันธไมตรีกับประเทศทั้งสองและจะออกไปตั้งรัฐบาลในอินเดียบ โดยขอให้อังกฤษและสหรัฐอเมริการับรองด้วย ผู้ที่จะไปตั้งรัฐบาลนี้มีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งเท่ากับเป็นประมุขของประเทศและมีรัฐมนตรีอย่างน้อย ๑ คน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและข้าราชการผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนอีกหลายคน

(๓) ขอให้รัฐบาลอังกฤษให้ความเอื้อเฟื้อและให้เกียรติต่อรัฐบาลของไทยตามสมควรเช่นเดียวกับรัฐบาลของประเทศอื่น เช่น นอร์เว ฮอลแลนด์ เป็นต้น

(๔) ขอให้รัฐบาลอังกฤษและสหรัฐอเมริกาปล่อยเงินของรัฐบาลไทยที่ได้กักไว้ เพื่อจะได้นำมาใช้ดำเนินสงครามกับญี่ปุ่นต่อไป ๒

รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า ๒๐๕.

๒ นายฉันทนา (มาลัย ชูพินิจ), เอกซ์.โอ.กรุ๊ป., หน้า ๔๘-๑๑๒. และ

แต่นายกำจัด พลางกูร บ่วยถึงแก่กรรมที่นครจุงกิงค้วยโรคเนื้อร้ายในลำไส้ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ นายปรีดี พนมยงค์ จึงมอบหน้าที่อันนี้ให้แก่ นายสงวน ตุลารักษ์ และนายแดง คุณเกิด ปฏิบัติงานแทนนายกำจัด พลางกูรต่อไป ระหว่างนั้น เสรีไทยสามารถปฏิบัติภารกิจคล่องแคล่วกว่าแต่ก่อนมาก กล่าวคือเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ แล้ว พันตรี คง อภัยวงศ์ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ทั้งนี้ ด้วยความสนับสนุนของนายปรีดี พนมยงค์ นั่นเอง

- จำนวนการเสรีไทยในประเทศได้แบ่งการปฏิบัติงานออกเป็น ๓ สายดังนี้

๑) สายพลเรือน มีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นหัวหน้า มีนามแฝงว่า "รูธ" (Ruth)

๒) สายทหาร มีพลโท ชิก มั่นศิลป์สินาคโยธารักษ์ รองแม่ทัพใหญ่ เป็นหัวหน้า มีนามแฝงว่า "จัมปา"

๓) สายตำรวจ มีพลตำรวจโท อุกุล อุกุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ เป็นหัวหน้า มีนามแฝงว่า "ปูเลา"^๒

• สล. สำนักนายกฯ. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๘/๒๔๕๗ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๕๗, หน้า ๑๖.

^๒ เนตร เขมะโยธิน, งานใต้ดินของพันเอกโยธี, หน้า ๗๒-๗๓.

(เสรีไทยในประเทศส่งพันเอก เนตร เขมะโยธิน ไปประจำกองบัญชาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ณ เมืองแคนดี เกาะลังกา ทำหน้าที่ติดต่อกับอังกฤษ นาวาอากาศโท ทวี จุลละทรัพย์ และพันโท เอกศักดิ์ ประพันธ์โยธิน เป็นนายทหารติดต่อกับหน่วย ไอ. เอส. เอส.)

เสรีไทยในประเทศได้ติดต่อกับหน่วย ไอ. เอส. เอส. ภายใต้การบังคับบัญชาของนายพล โคโนแวน และหน่วย ๑๓๖ ของอังกฤษเป็นที่เรียบร้อย ทั้งฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้ส่งตัวแทนของเขามาตั้งหน่วยปฏิบัติงานลับ ๆ อยู่ในกรุงเทพฯ หัวหน้าหน่วย ๑๓๖ ของอังกฤษคือ พลจัตวา วิกเตอร์ แจ็กส์ (Brigadier Victor Jacques) มีสำนักงานอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ส่วนหัวหน้าหน่วย ไอ. เอส. เอส. ของอเมริกันคือ ร้อยเอก โฮเวิร์ด ฟิล์มเมอร์ (Captain Howard Palmer) มีสำนักงานอยู่ที่ศรีวิกรม์หน้าเจ้าพระยา ถนนพระอาทิตย์ ซึ่งได้มีการติดต่อทางวิทยุกับเมืองแคนดี เกาะดังกาทุกวัน พวกเสรีไทยยังได้มีการฝึกการใช้อาวุธสมัยใหม่ ฝึกการใช้วิทยุสื่อสาร หน่วยพลพรรคเสรีไทยในประเทศมีประมาณ ๒๔ หน่วย นอกจากในกรุงเทพฯแล้วมีในต่างจังหวัดคือ นครปฐม กาญจนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ชัยนาท อุทัยธานี สุโขทัย เชียงราย ขอนแก่น สกลนคร อุตรดิตถ์ มหาสารคาม อุบลราชธานี ชุมพร และนครศรีธรรมราช

๒) แผนการเสรีไทยในประเทศได้แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่ายคือ

๑) ฝ่ายพลพรรค มีหน้าที่ฝึกหัดอาวุธ และทำหน้าที่ในการรบ

๒) ฝ่ายสืบราชการลับ พวกนี้ได้รับความร่วมมือจากพลตำรวจโท อุดุล อุดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจและเจ้าหน้าที่ฝ่ายตำรวจ จึงทำให้การสืบสวนเป็นผลดีและถูกต้อง ฉะนั้นการทิ้งระเบิดทำลายที่จังหวัดทหาร คลังสรรพาวุธของทหารญี่ปุ่น ฯลฯ

ทวี บุณยเกตุ, "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยระหว่างมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒," ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒, หน้า ๒๑๗.

จึงได้รับความเสียหายมาก เพราะฝ่ายสืบราชการลับของเสรีไทยที่รายงานไปที่หน่วยสืบราชการลับของสัมพันธมิตรทราบ

ในเรื่องเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยนั้นฝ่ายกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยมีความสงสัยและพยายามสืบทราบการปฏิบัติการต่าง ๆ หลายครั้ง เช่น ฝ่ายทหารญี่ปุ่นค้นพบสนามบินลับของเสรีไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคอื่น ๆ อีกหลายแห่ง และเครื่องบินสัมพันธมิตรทิ้งอาวุธทางอากาศให้แก่พวกเสรีไทยตามจังหวัดต่าง ๆ หลายครั้ง กล่าวคือเมื่อวันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๗ พลพรรคที่อำพระยานคร ทิวเขาสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้รับอาวุธและเครื่องวิทยุสนามจากเครื่องบินสัมพันธมิตรที่ทิ้งร่มให้ทางอากาศ ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘ เครื่องบินสัมพันธมิตรก็ทิ้งร่มมีเวชภัณฑ์ลงมาถึง ๒๗ แห่ง เกี่ยวกับเรื่องนี้พลโท นากามูรา ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของญี่ปุ่นประจำประเทศไทยได้เข้าพบพันตรี ควง อภิวงษ์ นายกรัฐมนตรีคนใหม่เพื่อขอทราบเหตุผล ซึ่งนายกรัฐมนตรีไทยได้ชี้แจงว่าเป็นการปฏิบัติการของเสรีไทยจึงกล่าวแล้ว

^๑ ปรีดา คำนธระกุล, นายควงกับแม่ทัพญี่ปุ่น, หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

^๒ รong ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า ๒๐๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๗.

^๔ สด.สำนักนายกฯ. ที่ ๒๗/๑๕๐ เอกสารลับ ที่ ๕๕๓/๒๔๘๘ ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๘๘ จากผู้บัญชาการตำรวจสนามถึงแม่ทัพใหญ่ เรื่องเครื่องบินข้าศึกทิ้งเวชภัณฑ์ลงมา

^๕ ทวี บุญเกตุ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๑.

ระหว่างนั้นกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยไม่ไว้วางใจฝ่ายกองทัพไทยและเสรีไทย กองทัพญี่ปุ่นจึงได้สร้างป้อมและวังปืนกลตามที่ค่ายทหารและจุดยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ฝ่ายกองทัพไทยได้ตระเตรียมการเช่นเดียวกัน สถานการณ์ความตึงเครียดทางทหารระหว่างกองทัพไทยกับกองทัพญี่ปุ่นและขบวนการเสรีไทยในขณะนั้น พลตรี จีบี เซลิน เสนาธิการทหาร ญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ได้เขียนบันทึกไว้ว่า

...ทางกรุงเทพฯก็กำลังจะถูกบีบรัดด้วยการศึก โดยเชื่อแน่ว่าจะหลีกเลี่ยงจากการนองเลือดครั้งใหญ่ไปไม่ได้เลย ฉะนั้นเพื่อผจญกับสถานการณ์ที่หนักอึ้งครั้งหนึ่ง พวกเราจึงได้ตกลงใจเปิดแผนการจัดสร้างที่มั่นอันแข็งแกร่งของเราทุก ๆ ที่มั่นของทหารได้ขุดเป็นทางใต้ดินเดินติดต่อกันได้ ทุก ๆ ๒ วาจะมีป้อมปืนใหญ่ตั้งไว้ ระหว่างป้อมปืนแต่ละป้อมนั้น ก็เรียงรายด้วยวังปืนกลหนัก นอกแนวที่มั่นยังมีลวดหนามล้อมไว้อีกสามชั้น หอสูงระวางเหตุหลายสิบหอและเป็นตู่สู่อากาศยานจัดตั้งเป็นระยะเรียงรายกันอย่างมีระเบียบ...

ส่วนกองทัพไทยก็ได้เตรียมการเช่นเดียวกัน กล่าวคือ "ถนนยุทธศาสตร์ทุกสาย และถนนหลวงในเมือง มีรถเกราะรักษาการณ์อยู่ ที่มั่นของวังปืนกลแต่ละแห่งต่างมีปากกระบอกปืนกลลอคออกมาให้เห็น เหมือนกับว่าค้ำกำลังอุบัติขึ้นอยู่แล้ว ต่างฝ่ายต่างเตรียมพร้อม ต่างคุมเชิงกันอยู่"^๒

ระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึง สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ขบวนการเสรีไทยเตรียมพร้อมที่จะต่อต้านการปลดอาวุธกองทัพไทยของญี่ปุ่น แต่พลเรือเอก ลอร์ด หลุยส์ เมาทท์แบทเตน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของสัมพันธมิตรประจำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้

^๑ จีบี เซลิน, นายพลลับ, หน้า ๔๑-๔๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

ได้แจ้งมาว่า "ขบวนการเสรีไทยจะต้องหลีกเลี่ยงการปะทะกับกองทัพญี่ปุ่น จนกว่าจะถึงวัน "ดีเคย์" ซึ่ง เป็นวันที่กองทัพไทยและขบวนการเสรีไทยจะร่วมมือกันโจมตีขนาบกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย"

นับว่าเป็นโชคดีของประเทศไทย ญี่ปุ่นยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรโดยไม่มีเงื่อนไข เมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นการยุติสงครามมหาเอเชียบูรพา หากสงครามไม่สิ้นสุด กองทัพสัมพันธมิตรบุกเข้ามาในดินแดนไทยเพื่อโจมตีกระหนาบกองทัพญี่ปุ่น การรบครั้งใหญ่ถึงงจะเกิดขึ้น - พวกเสรีไทยและประชาชนชาวไทยคงได้รับบาดเจ็บล้มตาย และบ้านเรือนทรัพย์สินคงจะถูกทำลายเสียหายอย่างมาก การฟื้นฟูและบูรณะประเทศภายหลังสงครามคงจะต้องใช้เงินอย่างมหาศาล การก่อตั้งและดำเนินการของขบวนการเสรีไทย ได้ทำคุณประโยชน์อย่างใหญ่หลวงที่ช่วยให้ประเทศไทยไม่ต้องเป็นฝ่ายแพ้สงคราม และช่วยให้การเจรจาทำความตกลงกับฝ่ายสัมพันธมิตรภายหลังสงครามโดยผ่อนหนักเป็นเบา แล้วขบวนการเสรีไทยก็ได้ยุบตัวเอง^๒

^๑ ทวี นุญยเกตุ, "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยในระหว่างมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒," ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒, หน้า ๒๐๙-๒๑๐.

^๒ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า ๒๐๗.